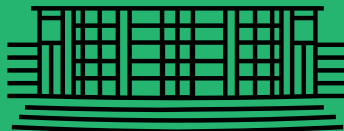
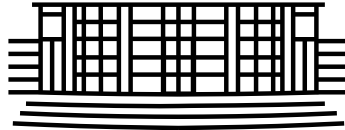

STUDIM KORNIZË

**Mbi sistemin e burgjeve,
internimit dhe punës së detyruar
gjatë regjimit komunist në
Shqipëri me fokus ngritjen e një
muzeu kujtese në ish-kampin e
internimit të Tepelenës**

AUTORITETI PËR INFORMIMIN MBI
DOKUMENTET E ISH-SIGURIMIT TË SHTETIT

AUTORITETI PËR INFORMIMIN MBI
DOKUMENTET E ISH-SIGURIMIT TË SHTETIT

STUDIM KORNIZË

**Mbi sistemin e burgjeve, internimit dhe punës së detyruar
gjatë regjimit komunist në Shqipëri me fokus ngritjen e një
muzeu kujtese në ish-kampin e internimit të Tepelenës**

Akademik Beqir Meta - Dr. Ermal Frashëri

Nëntor 2018

STUDIM KORNIZË

Mbi sistemin e burgjeve, internimit dhe punës së detyruar gjatë regjimit komunist në Shqipëri me fokus ngritjen e një muzeu kujtuese në ish-kampin e internimit të Tepelenës

Autoriteti për Informimin mbi Dokumentet e Ish-Sigurimit të Shtetit

Adresa: Garda e Republikës së Shqipërisë,
Rruga "Ibrahim Rugova", Tiranë, Shqipëri

Punimi

Akademik Beqir Meta
Dr. Ermal Frashëri

Design

Grid Cartels

Autorët falenderojnë UNDP dhe Autoritetin për Informimin mbi Dokumentet e Ish Sigurimit të Shtetit për mbështetjen, kolegjalitetin, dhe vëmëndjen ndaj kësaj çështje.

*Ambasciata d'Italia
Tirana*

Empowered lives
Resilient nations.

Botimi u përgatit në bashkëpunim të ngushtë me Autoritetin për Informimin mbi Dokumentet e Ish-Sigurimit të Shtetit në kuadër të projektit "Përkujtojmë për të shëruar dhe parandaluar", me mbështetjen e PNUD Shqipëri dhe të Qeverisë së Italisë.

Përmbajtja e këtij botimi është përgjegjësi vetëm e autorit/ëve dhe nuk mund të konsiderohet në asnjë rrethanë si pasqyrim i qëndrimit të Autoritetit për Informimin mbi Dokumentet e Ish-Sigurimit të Shtetit, të Programit të Zhvillimit të Kombeve të Bashkuara (PNUD) apo të Qeverisë së Italisë.

Tabela Përmbledhëse

Hyrje: Qëllimi dhe metodologjia	6
Pjesa I: Perspektiva Historike mbi Sistemin Totalitar në Shqipëri	8
Tipare të përgjithshme të regjimeve totalitare komuniste	8
Shteti shqiptar i “diktaturës e proletariatit” si një regjim terrori	10
Jeta në kampe dhe zona internimi	18
Kampi i Tepelenës (1949-1953)	22
Jetesa në burgje dhe puna e detyruar në kampet e vendosura pranë tyre	26
Rekomandime për kërkime të mëtejshme	31
Pjesa II: Një Vështrim mbi Rregullimin Juridik të Punës gjatë Periudhës 1944-‘91	32
Puna si faktor prodhimi nën këndvështrimin kushtetues	34
Puna si formë dënimi nën këndvështrimin e Kodit Penal	37
Puna si lokacion i tensionit në raportin Parti – shtet	39
Rekomandime për kërkime të mëtejshme	42

Qëllimi i këtij studimi kornizë mbi sistemin e burgjeve, internimit dhe punës së detyruar gjatë regjimit komunist në Shqipëri është të japë një panoramë mbi gjendjen e sotme të studimeve mbi këtë tematikë

H Y R J E

Qëllimi dhe metodologjia

Një anketë e zhvilluar disa kohë më parë në lidhje me qëndrimin e shoqërisë shqiptare ndaj të shkuarës komuniste prodhoi një rezultat shokues: shumica e shqiptarëve ndjenin nostalgji për regjimin totalitar komunist që sundoi mbi ta për 47 vjet. Pavarësisht se arsyet që nxisin këtë nostalgji janë shumëdimensionale, është e udhës të pranojmë se mos njohja e të gjithë panoramës historike të atij regjimi, luan një rol kyç në këtë situatë të pakëndshme.

Gjatë këtyre 28 vjetëve pas rënies së regjimit komunist **në Shqipëri**, diskursi publik është përqendruar në nevojën e një historie të balancuar ku komunizmi shqiptar të jepet me të gjitha ngjyrimet e veta, gjë që është për t'u përshëndetur. Por, njëkohësisht, tema të prekshme si: mohimi i të drejtave të njeriut, historia e Sigurimit të Shtetit, represioni komunist, sistemi i burgjeve, kampeve të internimit dhe të punës vetëm vitet e fundit kanë filluar të gjejnë vend në studimet historike. Mungesa e studimeve të thelluara historike pengon hartimin e një strategjie shtetërore mbi ruajtjen e kujtesës mbi këtë pjesë të dhimbshme dhe të pandriçuar të historisë së Shqipërisë.

Në këtë kuadër, qëllimi i këtij studimi kornizë mbi sistemin e burgjeve, internimit dhe punës së detyruar gjatë regjimit komunist në Shqipëri është të japë një panoramë mbi gjendjen e sotme të studimeve mbi këtë tematikë dhe të tregojë mënyrat se si mund të thellohen dhe zhvillohen studimet në të ardhmen, gjë që do të krijojë mundësinë për ngritjen e një vendi kujtese në nderim të njerëzve që vuajtën në burgje, kampe pune dhe internimi. Në studim janë marrë literatura e botuar deri tani në Shqipëri mbi këtë tematikë, janë studiuar dëshmitë dhe kujtimet e njerëzve që vuajtën në burgje e kampe, si dhe është konsultuar dokumentacioni arkivor të ruajtura në Arkivin Qendror të Shtetit dhe pranë Autoritetit për Informim mbi Dosjet e ish-Sigurimit të Shtetit.

Studimi kornizë është ndarë në dy pjesë. Pjesa e parë përmban pesë minikapituj **që japin** një pamje të përgjithshme të totalitarizmit sovjetik, si modeli i të gjithë totalitarizmit të majtë që u vendos në Lindjen Komuniste pas Luftës së Dytë Botërore, si dhe një background historik mbi “diktaturën e proletariatit” të vendosur në Shqipëri dhe mënyrën se si ajo vizatoi figurën e “armikut të klasës”. Studimi ndalet në mënyrën e organizimit të kampeve të internimit dhe burgjeve, si dhe jep të dhëna mbi kushtet e vështira të jetesës, shkeljet e të drejtave themelore të njeriut në të dyja këto institucione të shtetit të “diktaturës së proletariatit”. Pjesa e dytë përmban një këndvështrim juridik mbi punën dhe konceptimin e saj ndaj regjimi komunist duke e analizuar atë në disa plane: a) puna si faktor prodhimi, b) puna si formë ndëshkimi, dhe c) puna si lokacion i tensionit në marrëdhënien midis partisë dhe shtetit. **Së fundi, çdo pjesë** mbyllet me një set rekomandimesh mbi hapat e mëtejshëm që mund të ndërmerren me qëllim për të bërë të mundur ngritjen e një memoriali mbi sistemin e burgjeve, internimit dhe punës së detyruar gjatë regjimit komunist në Shqipëri.

P J E S A I

Perspektiva historike mbi Sistemin Totalitar në Shqipëri

Tipare të përgjithshme të regjimeve totalitare komuniste

Komunizmi, në këndvështrimin e atyre që e promovuan atë, ishte i destinuar të riformatonte shoqërinë njerëzore kudo në botë¹ sipas një modeli që theksonte sa barazitizmin, aq edhe antagonizmin e përhershëm të saj. Në sistemet politike të ndërtuara duke u bazuar në këtë ideologji në thelb totalitare, pajtimi ishte i pamundur ndërmjet atyre që besonin në parimet e kësaj ideologjie dhe ndërmjet atyre që kërkonin një tjetër model qeverisjeje.

Vullneti për t'i përjetësuar regjimet komuniste dhe lidhshimin në krye të tyre krijoi një sistem dhune dhe represioni. Mohimi i lirisë dhe të drejtave themelore, sociale dhe politike për individët e një kategorie të shoqërisë, argumentohej nga propaganda zyrtare si një çmim i vogël që duhej paguar për të prekur ëndrrën e përcaktueshme të një shoqërie pa klasa, pa pronë dhe pa varfëri. Persekutimi i çdo individi të konsideruar të rrezikshëm për pushtetin e lidhshimit komunist dhe indoktrinimi me ideologjinë marksiste dhe derivatet e saj i pjesës tjetër të shoqërisë është një prej trashëgimive kryesore të komunizmit.

Regjimet komuniste ndërtuan një mekanizëm të rafinuar shtetëror dhune dhe terrori. Dhuna konsiderohej mjeti i vetëm për marrjen e pushtetit, ndërsa terrori ishte i domosdoshëm për ta konsoliduar dhe përjetësuar pushtetin dhe kultin e individit të lidhshimit komunist. Qysh në vitin 1918, "ati" i Revolucionit Bolshëvik të Tetorit, Vladimir Iliç Lenini do të porosiste drejtuesit komunistë lokalë: "*Shokë! Rebelimi i kulakëve në pesë rajonet duhet të shtypet pa mëshirë. Ne duhet t'u japim një mësim të mirë. 1) Varni 100 kulakë të regjur publikisht. 2) Botoni emrat e tyre. 3) Merruni të gjithë ushqimin. 4) Merrni pengje. Të gjitha këto të bëhen që të përhapet fjala anëmbanë, njerëzit të shikojnë dhe të tmerrohen*".²

Pasuesi i tij, Josif Visarionoviç Stalini i përsosi mekanizmat e dhunës dhe të terrorit të shtetit sovjetik. Gjatë qeverisjes së tij, emri i Stalinit dhe komunizmi ishin shndërruar në sinonimë. Stalini ka hyrë në kujtesën historike me çibukun e tij në buzë teksa jepte urdhrin "*Të pushkatohet!*" apo "*Të pushkatohet menjëherë!*".³ Në regjimin e tij termat e rinj «proletarë», «luftë klasash» ishin rend i ditës. Termat e tjerë të përdorur të cilët do të përqafohehin nga të gjithë diktatorët komunistë Evropës Lindore e Qendrore do të ishin «revizionistët», «trockistët», «kulakët», «borgjezët», «sabotatorët». Të gjithë këto

1. David Pryce-Jones, *The War that never was; the fall of the Soviet Empire 1885-1991*, London: Phoenix Press 1995, f. 1.

2. *Po aty*, f. 11.

3. *Po aty*.

terma të «zbuluar» prej Stalinit do të ktheheshin në «bestyjni» për të gjithë komunistët dhe ndjekësit e luftës së klasave dhe të kultit të individit.

Eliminimi i kundërshtarëve, gjyqet politike, sistemi i burgjeve dhe internimeve, gulakët e tmerrshëm ishin pjesë e mekanizmit shtetëror për të frikësuar, nënshtruar dhe kontrolluar shoqërinë. Në këtë strukturim dhune, organizmi më i frikshme për mbrojtjen e pushtetit të sovjetëve dhe e ushtrimit të dhunës dhe të terrorit në Bashkimin Sovjetik ishte KGB (Komiteti për Sigurimin e Shtetit). Ai ishte caktuar nga partia për të zbuluar, ndjekur dhe, jo rrallë, eliminuar “armiqtë e popullit”. Sipas këtij modeli, u ngritën të gjitha shërbimet sekrete në Lindjen Komuniste. Në Shqipëri ekuivalenti i tij ishte Sigurimi i Shtetit. Do të ishin me miliona njerëz në Bashkimin Sovjetik dhe me mijëra në Shqipëri të cilët do të vuanin pasojat e këtyre strukturave të frikshme të regjimit, një histori për të cilën deri më tani nuk kemi një studim të mirëfilltë shkencor. Mohimi dhe sakrificimi i çdo vlere njerëzore nga ana e kësaj strukture represive do të ishte në të vërtetë “fytyra” e këtyre regjimeve.

Do të ishte këto mekanizmat e dhunës dhe të terrorit që gradualisht do t'i shndërronin shoqëritë në këto vende në të mbyllura dhe të nënshtruara. Shkrimtari i madh rus Aleksandër Sollzhenitsin (Alexander Solzhenitsyn) konstaton në veprën e tij “Arkipelagu Gulag” se në regjimet totalitare komuniste “*shteti nuk ekziston më si klasë sunduese, por si shtet skllavopronar*”⁴. Njeriu i ri, apo siç e quante ai “*Homo Sovieticus*”, të cilin shteti i impononte bindjet, besimin, shijet, rrjedhën e jetës, nuk mund të ishte një njeri i lirë. Në burgje, kampe pune dhe internimit, dehumanizimi i njeriut mori përmasa të frikshme. Akademiku i mirënjohur rus, Andrei Sakarov, i ka përshkruar “gulagët” apo kampet e punës si “*vende ku jeta njerëzore nuk kishte asnjë lloj vlere dhe çdo gjë njerëzore pushonte së ekzistuari*”⁵.

Eliminimi i kundërshtarëve,
gjyqet politike, sistemi i
burgjeve dhe internimeve,
gulakët e tmerrshëm ishin
pjesë e mekanizmit shtetëror
për të frikësuar, nënshtruar
dhe kontrolluar shoqërinë

4. *Po aty*, f. 23.

5. Jay Bergman, *Meeting the demands of reason; the life and thought of Andrei Sakharov*, Neë York: Cornell University Press, 2009, f. 308.

Shteti shqiptar i “diktaturës e proletariatit” si një regjim terrori

Çlirimi i Shqipërisë nga pushtuesit nazi-fashistë më 29 nëntor 1944, nxori përpara Frontit Nacionalçlirimtar detyra emergjente. Vendi ishte thujse totalisht i shkatërruar. Qeveria e re provizore e Enver Hoxhës që më 23 tetor 1944 në Berat kishte premtuar mbajtjen e zgjedhjeve të lira dhe konstituimin e Asamblesë Kushtetuese, përcaktimin e formës së regjimit dhe votimin e Statutit Themeltar (Kushtetutën) për shtetin shqiptar të sapodalë nga Lufta e Dytë Botërore.⁶ Sipas qeverisë provizore dëmet që kishte pësuar populli shqiptar në luftë ishin të mëdha. Sipas qeverisë provizore të dhënat për humbjet e popullit shqiptar pas mbarimit të luftës ishin: 28.000 të vrarë, 12.600 të plagosur, 10.000 të burgosur dhe të internuar në kampet e përqendrimit në Itali e Gjermani, 46.700 shtëpi të djegura, dëmi financiar ndaj Shqipërisë sipas qeverisë provizore ishte: 3.833.303.099 franga ari.⁷ Këto shifra shumë të manipuluar u përdorën nga regjimi në vijueshmëri për të justifikuar legjitimitetin, dhunën dhe madhështinë e tij.

Udhëheqësit e PKSh e kishin të qartë rëndësinë e zhvillimit të zgjedhjeve, por më shumë se këtë ata kishin të qartë rëndësinë e fitores në këto zgjedhje. Ato do t'i shërbenin si pasaportë, jo vetëm për të legalizuar pushtetin e tyre, por dhe për të qenë të lirë për të ndërmarrë në të ardhmen të gjitha masat për të vendosur dhe konsoliduar regjimin komunist. Në harkun kohor nga dhjetori 1944 deri në 2 dhjetor 1945, PKSh i vuri vetes disa detyra, të cilat do ta ndihmonin në arritjen e fitores në zgjedhje.

Detyra e parë ishte marrja e masave për forcimin e pozitave të qeverisë. Politika e ndjekur nga udhëheqësit e PKSh ishte shumë e kujdesshme. Ata u përpoqën të përdornin dhe gurin dhe arrën. Nga njëra anë morën masa të shpejta për të kaluar vështirësitë e shumta të një vendi të sapodalë nga lufta. Qëllimi ishte të fitonin besimin e shtresave më të varfra të popullsisë dhe për t'i treguar atij “se ky është pushteti i tij⁸”. U zhvillua një punë e madhe për të ndërtuar objektet publike të shkatërruara nga lufta. U krijuan komisionet e asistencës sociale, të cilat do të ndihmonin familjet e dëmtuara nga lufta. Nga ana tjetër, duke qenë se ndihma do të jepej nga popullsia dhe jo nga shteti, komisionet duhet të zhvillonin propagandë që të rrisnin shkallën e solidaritetit midis popullsisë⁹. Porosia e vazhdueshme e KQ të PKSh ishte se çdo punë e këtyre komisioneve të shoqërohej me propagandë në popull. Në vazhden e masave për të rritur besimin e popullit ndaj qeverisë provizore ishte dhe fushata për uljen e disa taksave. Veçanërisht rëndësi iu dha në shtypin e kontrolluar nga PKSh, propagandimit të Reformës

6. Arkivi i Ministrisë së Punëve të Jashtme çmë tej: AMPJ , Dosja çmë tej: D]. 1, Nr. A-1/a, Viti çmë tej V.] 1944, fl. 1. Deklaratë e Qeverisë Demokratike të Shqipërisë bërë para mbledhjes së dytë të Këshillit Antifashist N.Ç. të Shqipërisë. Artikull i sh. Enver Hoxha në gazetën Bashkimi. Fjalim i sh. Enver Hoxha me rastin e ditës së pavarësisë dhe të ardhjes së Qeverisë demokratike në Tiranë.

7. AMPJ, D. 2, A-3/a, V. 1944, fl. 47. Dokumenta të ndryshme të periudhës së paraçlirimit të përdorura në punën e Ministrisë për Marrëdhënie me Jashtë për vitin 1944 (që flasin për Luftën antifashiste N.Çlirimtare të popullit tonë).

8. Në të gjithë korrespondencën e drejtuesve të PKSH me komunistët e bazës, gjatë vitit 1944-1945, përsëritet vazhdimisht shprehja: “ne duhet t'i tregojmë popullit se ky është pushteti i tij”.

9. *Dokumenta kryesore ...*, fq. 295.

Agrare¹⁰. Zbatimi i saj ishte një premtim i bërë shqiptarëve që pas shpalljes së pavarësisë, por që nuk kishte arritur asnjëherë të vihej në jetë. Zbatimi i saj, pavarësisht mangësive të shumta që ajo shfaqti që në fillimet e saj, apo interesave afatgjata të komunistëve i shërbeu rritjes së numrit të mbështetësve të Frontit.

Detyra tjetër lidhej me eliminimin apo neutralizimin e të gjithë atyre, të cilët ishin pengesë për planet e tashme dhe të ardhme të komunistëve, pra kundërshtarët politikë. Këta mund t'i ndajmë në disa kategori. Një pjesë ishin anëtarë të çetave të Ballit Kombëtar dhe të Legalitetit, të cilët kishin mbetur në vend dhe vazhdonin qëndresën kundër komunizmit me luftë të armatosur. Kategoria tjetër e kundërshtarëve të komunistëve përbëhej nga një pjesë e madhe e shtresave të mesme dhe të pasura të shoqërisë. Ata ishin kundër ndryshimeve sociale dhe politike të premtuara dhe të propaganduara nga komunistët, pasi në to shihnin shkatërrimin e pronës private dhe sipërmarrjes së lirë. Kundërshtarë të komunizmit ishin dhe një pjesë e mirë e intelektualëve, të cilët ishin shkolluar jashtë dhe kërkonin instalimin e një demokracie liberale në Shqipëri. Shumë skeptikë për PKSh dhe komunizmin ishin krerët dhe popullsia e Shqipërisë së Veriut. Ata duke qenë “konservatorë, të lidhur fort pas tokës dhe të përkushtuar ndaj zakoneve tradicionale dhe dokeve, përfshirë dhe fenë¹¹ shihnin te komunizmi, rrezikun e ndryshimit të mënyrës së tyre të jetesës. Nga një analizë e tillë mund të nxjerrim si përfundim se komunistët qëndronin me këmbët në rërë. Baza mbështetëse e tyre në shoqërinë shqiptare nuk ishte dhe aq solide.

Në mbledhjen e Beratit, Enver Hoxha kishte deklaruar se “do të ndiqeshin të gjithë ata që merren me veprimtari fashiste apo profashiste”¹². Por në konceptin e udhëheqësve të PKSh në grupin e fashistëve dhe profashistëve ishin të gjithë ata që kundërshtonin reformat e ndërmarra nga qeveria provizore¹³. Më 15 dhjetor 1945, Këshilli i Përgjithshëm Nacionalçlirimtar miratoi një sërë ligjesh: mbi sabotatorët e luftës dhe të pushtetit; mbi mobilizimin civil të specialistëve, mbi rekuizimet e sendeve dhe mallrave të ndryshme etj. Në të gjitha këto ligje parashikoheshin dënime të ashpra për shkelësit e tyre të cilat varionin “nga burgime një deri 30 vjet deri në burgim të përjetshëm, ose me vdekje dhe me konfiskim të pasurive të tyre të luajtshme dhe të paluajtshme dhe me humbje të përhershme ose të përkohshme

Detyra tjetër lidhej me eliminimin apo neutralizimin e të gjithë atyre, të cilët ishin pengesë për planet e tashme dhe të ardhme të komunistëve, pra kundërshtarët politikë

10. Bernd J. Fisher, *Shqipëria gjatë Luftës 1939-1945*, Tiranë: “Çabej”, 2004, fq. 328.

11. Arshi Pipa, *Stalinizmi shqiptar*, Tiranë: “IKK&Princi”, 2007, fq. 28.

12. Enver Hoxha, *Veprat*, vëll. 2, Tiranë: “8 Nëntori”, 1971, fq. 375.

13. *Po aty*.

të të drejtave civile dhe politike”¹⁴. Një mënyrë tjetër për eliminimin dhe frikësimin e kundërshtarëve politikë ishin dhe gjyqet e Kriminelëve të Luftës¹⁵. Po më 15 dhjetor 1944 u miratuan dy ligje të tjera: ai mbi konfiskimin e pasurive të luajtshme dhe të paluajtshme të të arratisurve politikë, si dhe vendimi për krijimin e Gjykatave Speciale për Kriminelët Kryesorë të Luftës. Në qarkoren e dërguar në të gjithë vendin sqarohet se në kategorinë e kriminelëve të luftës duhet të përfshiheshin krahas shqiptarëve të përfshirë në administratat e pushtimit italian e gjerman, “ata që kishin ndihmuar për mobilizimin e popullit kundër armikut, organizatorët dhe iniciatorët e organizatave të Ballit Kombëtar, Komanda e Rinisë, Gjindarmërisë, Legalitetit, Divizioni SS Skanderbeg”¹⁶. Në listën e kriminelëve të luftës mund të përfshiheshin edhe ata që kishin pasur marrëdhënie qoftë dhe ekonomike me pushtuesin¹⁷. Qëllimi i pushtetit ishte margjinalizimi i plotë i kësaj kategorie të popullsisë, e cila në thelb përbënte jo vetëm kundërshtarët reale politikë të regjimit, por edhe elitën politike tradicionale shqiptare. Dhuna ndaj kategorisë së cilësuar si kriminelë luftë ishte e gjithanshme. Krahas ngritjes së Gjykatave Speciale për dënimin e tyre, u morën një sërë masash kundër tyre, si sekuestrim pasurie, dëbim të familjeve të tyre nga qytete kryesore etj.

Një tjetër detyrë që PKSH/FNÇ i kishte vënë vetes, kishte të bënte me forcimin dhe riformatimin e vetë Frontit Antifashist Nacionalçlirimtar. Fronti ishte një organizatë e gjerë, që përfshinte pjesën më e madhe të atyre që donin të luftonin për çlirimin e vendit. Por pas çlirimit, PKSh që kishte arritur të merrte në dorë drejtimin e tij, e përdori Frontin dhe për detyra të tjera. PKSh, ashtu si gjatë luftës, vazhdonte të qëndronte në legalitet. Pjesa më e madhe e popullsisë, as njëjthe dhe as e kuptonte se çfarë ofronte komunizmi dhe PKSh. Duke qëndruar e fshehur brenda Frontit, PKSh, e kishte më të lehtë të plotësonte synimet e veta strategjike në një popullsi me nivel të ulët kulturor dhe politik. Sidomos, duke mbajtur statusin e ilegalitetit brenda Frontit, që konsiderohej organizata më gjithëpërfshirëse në vend, PKSh parandalonte ravijëzimin e partive të tjera, si brenda ashtu dhe jashtë tij.

Në prill 1945 u zhvillua fushata e zgjedhjeve për Këshillat Antifashistë Nacionalçlirimtarë. Ajo shërbeu për të krijuar bazat e pushtetit lokal të PKSh në të gjithë vendin. Rëndësi primare kishte spastrimi i këshillave të kohës së luftës nga elementë të dyshimtë për PKSh, si dhe të ngrinte Këshillat Antifashistë Nacionalçlirimtarë në zonat që gjatë luftës nuk e kishin mbështetur Frontin Antifashist

14. *Dokumenta të organeve të larta të pushtetit revolucionar nacionalçlirimtar (1942-1944)*, botim i Institutit të Historisë së Partisë pranë KQ të PPSH, Tiranë “8 Nëntori”, 1962, f. 321.

15. Evidentimi, arrestimi dhe dënimi i kriminelëve të luftës ishte pjesë e procesit të denazistikimit të Evropës së pas Luftës së Dytë Botërore. Por, komunistët shqiptarë e përdorën këtë proces si mjet për të eliminuar edhe kundërshtarët politikë, krahas bashkëpunëtorëve të vërtetë të pushtuesit dhe kriminelëve të luftës.

16. Xhafer Sadikaj, *Genocidi mbi kulakët në Shqipërinë komuniste, 1948-1990*, f. 21.

17. *Po aty*, f. 22

Nacionalçlirimtar¹⁸. Fushata për zgjedhjen e Këshillave Antifashistë Nacionalçlirimtarë u përball me kundërshtimin e hapur të popullsisë në zonën veriore të vendit, e cila që prej janarit të vitit 1945 organizoi atë që njihet si Kryengritje e Koplikut. Njësitë partizane të Mbrojtjes së Popullit, të frikësuara nga reagimet e armatosura të kësaj popullsie ndërmorën një fushatë të gjerë çarmatimi¹⁹. Raportet e komiteteve qarkore të PKSh në veri të vendit dëshmojnë fare qartë dhunën e ushtruar në zona të ndryshme si: Peshkopi, Malësinë e Shkodrës, Mirditë, Pukë, Mat për të detyruar banorët e tyre t'i bindeshin urdhrave dhe pushtetit të komunistëve²⁰. Në relacionet që Mehmet Shehu, komandat i operacioneve në Veri i dërgon Enver Hoxhës kuptohen qartë pushkatimet pa gjyq, keqtrajtimet dhe djegiet e shtëpive për malësorët e Veriut. Në to dokumentohen edhe burgimet masive dhe internimet e kësaj popullie. Sipas Mehmet Shehut motoja e operacionit do të ishte: “Reaksioni duhet të asgjësohet. Populli duhet organizuar dhe mobilizuar. Kujt t'i kërkohet arma duhet ta dorëzojë ose armën, ose shpirtin”²¹. Situata të ngjashme janë rregjistruar edhe më 1946, kur operacioni i çarmatimit u shtri edhe në Jug të Shqipërisë.

Pasi siguroi fitoren e zgjedhjeve të 2 dhjetori 1945 dhe vendosi Republikën Popullore të Shqipërisë, regjimi filloi të tregonte gjithnjë e më qartë synimet e tij. Duke filluar nga janari 1945, një sëri gjyqesh u ndërmorën në të gjithë vendin të cilat drejtoheshin kundër klerit katolik; socialdemokratëve, monarkistëve, pronarët e tokave që kishin kundërshtuar aplikimin e Reformës Agrare²². Shpejt në bankën e të akuzuarve do të vendoseshin dhe persona që kishin qenë pjesë e Lëvizjes Nacionalçlirimtare, por që qartazi kishin treguar pakënaqësi ndaj politikës që po aplikohesh në Shqipëri²³. Për të mbështetur, konsolidimin e regjimit totalitar, drejtuesit e lartë të PKSH krijuan dhe mekanizmat me të cilat do të ushtrohej përndjekja, zbulimi dhe eliminimi i kundërshtarëve politikë, qofshin këta realë apo imagjinarë.

Drejtori e Mbrojtjes së Popullit dhe më pas, Sigurimi i Shtetit do të merrnin një famë të tmerrshme në Shqipëri filloi në fillim të vitit 1946 të përpilonte akoma më saktë pro-memorje mbi situatën politike, punën armiqësore të klerit katolik dhe “reaksionit” në përgjithësi si dhe për masat që ishin marrë në

18. Janë interesante dëshmitë që na vinë nga Misionet e huaja të vendosura në Tiranë mbi zhvillimin e zgjedhjeve për këshillat Antifashistë Nacionalçlirimtarë. Zgjedhjet në qytetet kryesore të vendit u bënë nëpër mbledhjet e lagjeve, në të cilat përzgjidheshin vetëm mbështetësit e Frontit Antifashist Nacionalçlirimtar. Votimet për anëtarët e këshillave bëheshin me votim të hapur, pra të gjithë pjesëmarrësit ngrinin grushtin lart. Nuk kishte raste kur të kishte propozim nga salla për ndonjë kandidat alternativ, apo të rrëzohej ndonjë kandidat i paraqitur.

19. AQSH, F. 14/ AP str, V. 1945, D. 2, fl. 7.

20. *Po aty*. Në dosje përfshihen relacione të Komiteteve qarkore të PKSH nga zonat e Peshkopisë, Kukësit, Shkodrës etj., ku tregohet qartë për problemet që hasën drejtuesit komunistë në këto zona dhe reagimin e ashpër të tyre ndaj malësorëve.

21. AQSH, F. 14/AP (Str), V. 1945, D. 215, fl. 31. Urdhër i Mehmet Shehut, komandanti i Korpusit III, Shkodër për shtabet e brigadave I, XI, XXIII, XXIV, 12 shkurt 1945.

22. *Shih*: AIDSSH, F. 1, D. 1070 A, Procesi hetimor-gjyqësor i Rexho Plakut etj.

23. *Shih*: AIDSSH, F. 1, D. 2224, Procesi hetimor-gjyqësor Shefqet Bejës, Selahudin Totos dhe 12 personave të tjerë të akuzuar për veprimtari armiqësore kundër interesave të popullit.

“Reaksioni duhet të asgjësohet... Kujt t’i kërkohet arma duhet ta dorëzojë ose armën, ose shpirtin”

Relacion i Mehmet Shehut dërguar Enver Hoxhës në vitin 1945

këtë drejtim.²⁴ Për të sfiduar të gjithë veprimtarinë e kundërshtarëve të regjimit të instaluar, por që nuk ishte konsoliduar ende, PKSH kishte nevojë urgjente që të mbushte radhët e saj me njerëz besnikë në strukturat e Sigurimit të Shtetit në mënyrë që çdo rezistencë që mund t’i bëhej të thyhej që në fillim.²⁵

Duke filluar të merrte informacion sa më të gjerë dhe, mbi të gjitha, duke qenë forca politike më e organizuar dhe më e armatosur në shkallë vendi, PKSH nuk e pati të vështirë që të eliminonte që fillimet e përpjekjes së tyre për kundërshti ndaj regjimit, grupin e deputetëve, organizatën “Bashkimi Shqiptar”, dhe mbi të gjitha kryengritjen e Postribës²⁶. Drejtorja e Mbrojtjes së Popullit fillimisht u tregua e kujdeshme që të mos ishin të njohura në popull mënyrat, taktikat, metodat dhe torturat që bëheshin ndaj elementëve kundërshtarë. Enver Hoxha dhe PKSH ishin të vetëdijshëm se, në fillimet e pushtetit të tyre, nëse këto metoda i merrte vesh populli, efekti do të kishte qenë shumë negativ, çka do të nxiste urrejtje dhe mosbesim ndaj qeverisë komuniste të Shqipërisë. Kundërshtarët politikë regjimi i quante armiq, udhëheqja e PKSH dha direktivën e posaçme që të luftohej “armiku i klasës”. Kjo direktivë ishte çimentuar në projekt-statusin e PKSH.²⁷

Problemi i konsolidimit të pushtetit ishte shqetësimi kryesor për Enver Hoxhën dhe regjimin e tij. Në Plenumin VII të PKSH mbajtur në datën 30 gusht deri me 1 shtator 1947, Enver Hoxha duke analizuar situatën e brendshme theksonte se “... punët kanë shkuar përpara. Përmirësimet që janë bërë janë bërë me një luftë të ashpër kundër elementëve armiq. Por këto akoma nuk janë zbuluar. Çdo ditë dalin

24. AQSH, F. 14/AP (Str), V. 1946, D. 62/1, fl. 46-52. Raporte mujore të Komitetit të Partisë të Qarkut Shkodër, dërguar Komitetit Qendror ku flitet mbi gjendjen politike, punën armiqësore të klerit katolik dhe reaksionit në përgjithësi, masat e marra për demaskimin e tyre, mbi gjendjen organizative të partisë, mbi problemet ekonomike, çështje të organizatave të masave, të kuadrit etj.

25. AQSH, F. 14/AP (Str), V. 1946, D. 98, fl. 21, 138-139. Radiograme dhe korrespondencë midis Komitetit Qendror të Partisë, Komiteteve të Partisë të qarqeve dhe reparteve ushtarake për emërimet kuadri në ushtri, mbrojtje dhe siguri.

26. Demir Dyrmishi, “Aktivizimi i kundërshtarëve politikë dhe kryengritja e Postribës (jana-shtator 1946)”, në Studime historike, Nr. 1-2, Tiranë: Akademia e Shkencave e Shqipërisë, Instituti i Historisë, 1999, f. 110.

27. AQSH, F. 14/AP (OU), V. 1946, D. 2, fl. 55. Procesverbali i mbledhjes së Plenumit (të 6-të) të KQ të PKSH më datën 25-27 prill 1946, ku janë diskutuar këto problem: Mbi përgatitjet për Kongresin I të PKSH që do të mbahej më 25 maj 1946.

armiqtë”.²⁸ Me sa duket, lideri komunist shqiptar ende nuk e kishte konsoliduar siç duhet pushtetin e tij. Termi “çdo ditë dalin armiqtë” thotë shumë për vijueshmërinë e instalimit të diktaturës komuniste në vend. Në një mbledhje të Byrosë Politike të datës 12 shkurt 1947, Bedri Spahiu kërkonte me forcë që, sipas Qarkores së Ministrisë së Drejtësisë, të formoheshin Gjyqet Popullore të cilët do të spastronin vendin nga të gjithë armiqtë.²⁹ Interesant është fakti se Bedri Spahiu, duke parë mungesën e theksuar të elementit të besueshëm për këtë punë, kërkonte krijimin e kurseve të posaçme për të formuar gjykatësit e rinj besnikë të PKSH-së.³⁰

Në vijim të kësaj politike, në mbledhjen e Byrosë Politike të datës 14 maj 1947, vendoset që të arrestohen 10 deputetë të konsideruar kundërshtarë të regjimit.³¹ Me këtë akt bie shumë thjeshtë vlera e çdo akti juridik në vend, ku kryesor për arrestimin e njerëzve nuk ishte vendimi i gjykatës, por i Byrosë Politike. Interesant është fakti se në këtë mbledhje nuk ka një proces verbal të saktë, por thjesht një vendim të shkruar me shkrim dore ku shkruhet “ata që do të punojnë drejtë do të nderohen e ata që punojnë shtrembër do të dënohen. Për këtë çështje partia do të sqarohet nga procesi”.³² S’e kush punonte drejtë dhe kush shtrembër, këtë nuk e përcakonte më gjykata, por Partia. Gjithashtu kjo nuk ishte më tej çështje e opinionit publik, por e partisë e cila e dominonte dhe manipulonte atë.

Regjimi komunist që tashmë ishte instaluar në Shqipëri kërkonte mbylljen e çdo dere bashkëpunimi me fuqitë perëndimore. Fakt për këtë është edhe refuzimi që i bëri udhëheqja komuniste shqiptare ftesës për të marrë pjesë në Konferencën e Parisit e cila do të mbahej më 12 korrik 1947 për të aprovuar “Planin Marshall”.³³ Çdo gjë për Shqipërinë duhej të varej nga tutela jugosllave në fillim dhe më pas nga Bashkimi Sovjetik. Më 5 shtator 1947, Ministri i Brendshëm Koçi Xoxe, informonte Byronë Politike mbi goditjet e mëtejshme që u ishin dhënë “elementëve armiq, mbeturinave të fashizmit, agjentë të ndryshëm, pjesëmarrës në grupin e deputetëve sabotatorë”.³⁴

28. AQSH, F. 14/AP (OU), V. 1947, D. 1, fl. 9. Shënime dorëshkrime të sh. Enver Hoxha si dhe procesverbal i mbledhjes së Plenumit të 7th të KQ të PKSH, 30 gusht – 1 shtator 1947.

29. AQSH, F.14/AP (OU), V. 1947, D. 7, fl. 15. Mbi gjyqet dhe ligjshmërinë. Mbi funksionimin e gjykatave ushtarake dhe gjykatave civile. Krijimi i kurseve gjyqësore.

30. Po aty, fl. 17.

31. AQSH, F.14/AP (OU), V. 1947, D. 15, fl. 1. Procesverbal i mbledhjes së Byrosë Politike të KQ më datë 14 maj 1947, ku është vendosur për arrestimin e 10 deputetëve si dhe të Kadri Hoxhës (për të cilin do t’i paraqitet KQ), si dhe sqarimi që do t’i bëhet Partisë lidhur me këtë, për luftën që duhet bërë kundra reaksionarëve dhe elementëve nacionalistë.

32. Po aty.

33. AQSH, F.14/AP (OU), V. 1947, D. 22, fl. 1. Procesverbal i mbledhjes së Byrosë Politike të KQ të P.K.SH. më datë 8 korrik 1947 ku është vendosur të mos merret pjesë në Konferencën e Parisit (që do të bëhej më 12 korrik 1947, për “Planin Marshall”. Shih edhe: Benn Steil, *The Marshall Plan; Dawn of the Cold Éar*, Në York: Simon&Schuster, 2018, ff. 148, 193, 228.

34. AQSH, F.14/AP (OU), V. 1947, D. 27, fl. 5. Procesverbal i mbledhjes së Byrosë Politike të KQ të PKSH më datën 4 shtator 1947, ku është informuar nga Koçi Xoxe, mbi zhvillimin e procesit gjyqësor të elementëve armiq, mbeturinave të fashizmit, agjentë të ndryshëm, pjesëmarrës në grupin e deputetëve sabotatorë etj, si dhe caktimi i personave që do të zgjidheshin deputetë. *Shih edhe*: AQSH, F.14/AP (Str), V. 1947, D. 83.

Partia Komuniste Shqiptare ishte e vetëdijshme se pushtetin do ta kishte të cënuar nëse do të lejonte që të krijoheshin organizata të tjera politike. Në vitin 1947, Ministria e Punëve të Brendshme nxorri një qarkore me formalitete që duhet ta plotësonin organizatat e ndryshme politike dhe shoqatat kulturore shkencore e profesionale, për aprovim dhe për lëshimin e lejes për të vazhduar aktivitetin e tyre

AQSH, F.14/AP (Str), V. 1947, D. 308/4, fl. 2. Qarkore e Ministrisë së Punëve të Brendshme.

Partia Komuniste Shqiptare ishte e vetëdijshme se pushtetin do ta kishte të cënuar nëse do të lejonte që të krijoheshin organizata të tjera politike. Për ta bërë të pamundur këtë, në vitin 1947, Ministria e Punëve të Brendshme nxorri një qarkore me formalitete që duhet ta plotësonin organizatat e ndryshme politike dhe shoqatat kulturore shkencore e profesionale, për aprovim dhe për lëshimin e lejes për të vazhduar aktivitetin e tyre.³⁵

Ndërkaq, dhuna shtetërore e Partisë Komuniste Shqiptare nuk përqëndrohej vetëm tek arrestimi dhe dënimet me gjyqe farsë të elementëve kundërshtarë, por edhe tek pushkatimet pa gjyq.³⁶ Një nga metodat e këtyre pushkatimeve ishte rrëmbimi i njerëzve nga banesat në mes të natës dhe më pas për fatin e tyre nuk dihej më asgjë, deri sa vinte ndonjë njoftim i organeve të Sigurimit.³⁷ Këto metoda të Sigurimit për eliminimin e njerëzve pa gjyq, bëheshin sigurisht me urdhër të Koçi Xoxes dhe me aprovimin e Enver Hoxhës. Por, duke qenë se marrëdhëniet me Jugosllavinë ishin në prishje e sipër, “Komandanti” duhej të dilte i larë nga këto faje dhe e tërë përgjegjësia të kalonte tek Ministri i Brendshëm. Në këtë periudhë janë të panumërta informacionet që vinin në Komitetin Qendror të PKSH lidhur me situatën që mbizotëronte në organet e Sigurimit, mbi metodat e “gabuar” që aplikonte ai të cilat ishin urdhëruar nga Koçi Xoxe.³⁸

Koçi Xoxe do të arrestohej dhe ekzekutohej në vitin 1949.³⁹ Me ekzekutimin e Koçi Xoxes, për organet e sigurimit të shtetit fillon një epokë e re nën drejtimin e Mehmet Shehut i cili do të drejtojë këtë organ nga posti i Ministrit të Punëve të Brendshme edhe me më vrazhdësi e brutalitet sesa paraardhësi i tij. Nën autoritetin e tij nga organet e hetuesisë do të fillojë të zbatohet “ligjshmëria e goditjes” ku, sipas një materiali të hartuar nga Prokuroria e Përgjithshme, i titulluar “Në dritën e ligjshmërisë”, do të justifikoheshin (për aq sa mund të vlenet) keqtrajtimit në burgje, veprimet arbitrare etj., nga organet kompetente ligjzbatuese në vend.⁴⁰ Ky material nuk dihet nga kush është hartuar dhe nuk është i firmosur.⁴¹

35. AQSH, F.14/AP (Str), V. 1947, D. 308/4, fl. 2. Qarkore e Ministrisë së Punëve të Brendshme.

36. AQSH, F.14/AP (Str), V. 1948, D. 167, fl. 2-4. Korrespondencë e Drejtorisë Politike të Ushtrisë dhe Komitetit të Partisë të rrethit Pukë ardhur në Komitetin Qendror të Partisë që bëjnë fjalë për disa pushkatime personash pa gjyq nga organet e Sigurimit e Mbrojtjes së Popullit.

37. Po aty.

38. AQSH, F.14/AP (Str), V. 1948, D. 169. Relacione, letra e informacione ardhur në Komitetin Qendror të Partisë nga Nesti Kerenxhi e shokë të tjerë mbi situatën e organeve të Sigurimit mbas Plenumit XI si dhe informata mbi metodat e gabuara në punën e Sigurimit të shtetit të udhëruar nga Koçi Xoxe. Shih edhe AQSH, F.14/AP (Str), V. 1948, D. 469. Letër e kapitenit Mit-hat Zaçe adresuar Komitetit Qendror të Partisë Komuniste Shqiptare në lidhje me arrestimin dhe ekzekutimin fshehurazi e pa gjyq të Skënder Çelës e Mark Toçit nga Durrësi me urdhër të Koçi Xoxes.

39. AQSH, F.14/AP (Str), V. 1948, D. 621. Relacione dhe informacione nga Ministria e Punëve të Brendshme, dërguar shokut Enver Hoxha dhe KQ të PPSH, si dhe korrespondencë mbi këto çështje: Mbi arrestimin dhe burgosjen e Koçi Xoxes, Pandi Kristos, Vaskë Kolecit, Vangjo Mitroorgjit dhe Myftar Tares.

40. AQSH, F. 14/AP (Str), V. 1949, D. 627, fl. 1-5. Material nga prokuroria e përgjithshme me titull “Në dritën e ligjshmërisë” ku flitet: mbi pengesat dhe dëmtimet në plane, veprimat të kundraligjshme, keqtrajtime në burg, veprime arbitrare, mbi mungesën e disiplinës nga ana e dikastereve në përgatitjen dhe dërgimin e planeve, mos zbatimin e qarkoreve dhe urdhërave nga ana e komiteteve ekzekutive; dhe mbi neglizhencat në administrimin e pasurisë së shtetit.

41. Po aty. Pa firmë, fl. 5-10.

Jeta në kampe dhe zona internimi

Pas vendimeve të marra në dhjetor 1944, një sërë urdhëresash detyruan një kategori të caktuar njerëzish: pronarë tokash, tregtare, ish-politikanë të largohen nga qytetet kryesore të Shqipërisë si: Tiranë, Durrës, Korçë, Shkodër etj. dhe të jetonin në zona të tjera të vendit. Këtyre individëve u hiqej e drejta për t'u kthyer në shtëpitë e tyre, të cilat u konfiskuan dhe e përdorën për të strehuar zyrtarë të regjimit të ri, familje të dëshmorëve të Lëvizjes Nacionalçlirimtare etj. Që prej vitit 1945, filloi të përdorej internimi si një masë tjetër ndëshkimore ndaj kundërshtarëve politikë. Të dhënat më të hershme që kemi për zbatimin e kësaj mase i takojnë shkurtit të vitit 1945, kur Mehmet Shehu porositi të internohen personat që strehojnë të arratisurit në male, apo “kriminelët e luftës”, si dhe ata që nuk pranonin të dorëzonin armët⁴². Në dosjen që përmban këto urdhra, jepen edhe emrat e banorëve të Malësisë së Shkodrës, Pukës e Mirditës të cilët janë internuar. Sipas këtyre dokumenteve, internimet nuk janë kryer duke u bazuar në një ligj të posaçëm. Ato kanë shërbyer si mjet dhune dhe presioni, me qëllimin e vetëm për të nënshtruar banorët e Veriut të cilët nuk ishin mbështetës së Qeverisë Provizore të E. Hoxhës.

Një tjetër kategori që u internuan që në fillimet e vendosjes së regjimit komunist në Shqipëri, ishte ajo e familjeve të personave që ishin dënuar si “kriminelë lufte”. Nga kërkimet e deritanishme nuk gjenden shumë të dhëna për vendimet e internimeve të tyre, por dëshmitë e shumë prej tyre e vërtetojnë se ata janë dërguar në kampe internimi që prej vitit 1945.

Në një analizë të përgjithshme vitet 1945-1949 kanë qenë vitet më të rënda të zbatimit të këtij sistemi, për shumë arsye:

Së pari, në këto vite funksiononte sistemi i kampeve të internimit të rrethuara me tela me gjemba, shumë të ngjashme me konceptin e kampeve të përqendrimit. Territori ku ishte shtrirë kampi ishte një vend i rrethuar me tela me gjemba i ruajtur nga anët kryesore me roje të armatosura. Kampet ishin të përshtatura në godina të vjetra, si depo repartesh, magazina ose baraka të përshtatura. Duke qenë se të gjitha këto kampe, nuk ishin të ndërtuara për të strehuar familjarë, por ato u përshtatën me shpejtësi si kampe grumbullimi apo përqendrimi, siç shprehej Enver Hoxha shpesh në mbledhjet e Byrosë Politike, kushtet elementare të jetesës, ushqimi, fjetja, higjiena, linin tej mase për të dëshiruar. Që prej marsit 1945, deri më 1949, ishin dy kampe të kësaj natyre, në Berat dhe në Krujë⁴³. Si rregull, të internuarit nga Veriu dërgoheshin në kampin e Beratit dhe ata të Jugut në Krujë. Kjo ishte një taktikë e mirëmenduar, pasi shmangte familjaritetin që mund të krijohet midis të internuarve dhe rojeve të kampit. Njëkohësisht kjo gjë krijonte vështirësi për familjarët e të internuarve të kujdeseshin për ta dhe t'u siguronin ndonjë mundësi më shumë për ushqimin dhe higjenën.

42. AQSH, F. 14/AP (Str), V. 1945, D. 215, fl. 31. Urdhër i Mehmet Shehut, komandanti i Korpusit III, Shkodër për shtabet e brigadave I, XI, XXIII, XXIV, 12 shkurt 1945.

43. Kastriot Dervishi, *Burgjet dhe kampet e Shqipërisë Komuniste*, Tiranë: ISKPK, 2015, f. 79.

Së *dyti*, në vitet 1945 – 1949 internimet dhe dëbimet nga vendbanimet nuk kishin asnjë bazë ligjore. **Është e rëndësishme të përmendet se deri më 1949, baza ligjore ku mbështetej ky sistem, mbetet ende për tu qartësuar. Sipas studiuesit Kastriot Dervishi, qeveria e drejtuar nga komunistët shfrytëzonte në këtë drejtim legjislati e periudhës së Mbretërisë Shqiptare. Nëse kjo është e vërtetë, atëherë një pjesë e madhe e vendimmarrjes për internimet dhe dëbimet duhet të ishte atribut i Këshillit të Ministrave. Ne na rezultojnë që, pjesën dërrmuese të vendimeve e kanë marrë komandat ushtarake, ose ato të Mbrojtjes së Popullit, pararendëse të Sigurimit të Shtetit.**

Së *treti*, në këto kampe internimi nuk dërgoheshin persona që ishin drejtpërdrejtë fajtorë, por të afërmit e njerëzve të padëshiruar për regjimin: të të arratisurve jashtë vendit, të atyre që ishin maleve dhe po organizonin rezistencë kundër regjimit; të burgosurit politikë; të partizanëve të dezertuar nga ushtria komuniste.

Më 10 janar 1949 u miratua dekreti nr. 649 i cili legalizoi “dëbimet dhe konfiskimet”. Më 26 qershor 1954, ky dekret u rishikua dhe u plotësua, duke shmangur disa kundërshtime që kishte në raport me dekretin e miratuar tre muaj më parë që titullohej: “Mbi konfiskimet”, si dhe për të përcaktuar më mirë termat juridikë mbi nocionin e internim-debimeve⁴⁴. Dekreti u miratua nga Kuvendi Popullor më 2 gusht 1954 dhe saksiononte internim-dëbimin si masë administrative për kundërshtarët politikë. Ky dekret lejonte *de jure* mbylljen e kampeve të punës, por *de facto* ato u zhvendosën si pjesë e sistemit të burgjeve. Legjislati mbi internim-debimet ndryshoi sërish në vitet 1960, 1979 dhe 1986⁴⁵.

Sistemi i internim-dëbimeve vazhdoi të urdhërohej kundër kundërshtarëve të regjimit, personave që paraqisnin tendenca arratisje, apo familjarëve të të burgosurve politikë, si dhe kundër çdo personi

Prej vitit 1945, filloi të përdorej internimi si një masë tjetër ndëshkimore ndaj kundërshtarëve politikë. Internimet nuk janë kryer duke u bazuar në një ligj të posaçëm. Ato kanë shërbyer si mjet dhune dhe presioni. Të dhënat më të hershme që kemi për zbatimin e kësaj mase i takojnë shkurtit të vitit 1945, kur Mehmet Shehu porositi të internohen personat që strehojnë të arratisurit në male, apo “kriminelët e luftës”, si dhe ata që nuk pranonin të dorëzonin armët.

AQSH, F. 14/AP (Str), V. 1945, D. 215, fl. 31. Urdhër i Mehmet Shehut, komandanti i Korpusit III, Shkodër për shtabet e brigadave I, XI, XXIII, XXIV, 12 shkurt 1945.

44. AQSH, F. 490/Këshilli i Ministrave, V. 1954, D. 1057, fl. 2. Relacion i ministrit të Punëve të Brendshme, Mehmet Shehu paraqitur Këshillit të Ministrave në lidhje me projekt-dekretin, mbi internim-debimet, pa datë.

45. *Shih*: Kastriot Dervishi, *Burgjet dhe kampet e Shqipërisë Komuniste*, Tiranë: ISKPK, 2015, f. 33-37.

“Çdo ditë të internuarit duhet të paraqiteshin për të firmosur në një regjistër në zyrën e Sigurimit apo të policisë”

për të cilin regjimi dyshonte se “paraqiste rrezikshmëri shoqërore”. Kjo donte të thoshte se masa e internim-dëbimit mund të merrej edhe ndaj të burgosurve politikë që përfundonin dënimin. Nga viti 1979 masa e internim-dëbimit u aplikua edhe ndaj fëmijëve mbi moshën 14 vjeç. Të internuarit që akuzoheshin kryesisht për arratisje, ose agjitacion dhe propagandë dënoheshin, duke i larguar nga shtëpitë e tyre dhe transferoheshin në qendra internimi. Ndonëse në bazë të ligjit koha e internim-dëbimit ishte 3-5 vjet, Komisionet e internim-dëbimeve kishin të drejtë ta zgjasnin pafundësisht këtë kohë⁴⁶. Në fondin arkivor të hetuesisë, pranë Arkivit të Ministrisë së Punëve të Brendshme, sot në administrim të Autoritetit për Informimin mbi Dosjet e ish-Sigurimit të Shtetit, ka qindra vendime të tilla që tregojnë për shtyrjen e kohës së internimit. Në shumë raste kohëzgjatja e internimit i kalonte 20-30 vjetët. Familjeve e ish-bashkëpunëtorëve të pushtuesit, krerëve të Ballit Kombëtar e Legalitetit, të internuara që prej vitit 1945 qëndruan në internim deri në rënien e regjimit komunist në vitin 1991. Kjo do të thoshte që 3-4 breza prej këtyre familjeve u lindën dhe rritën në internim, pa të drejta më minimale si qytetarë të RPSH/RPSSH.

Që prej vitit 1949, pranë Ministrisë së Punëve të Brendshme, por nën kontrollin e rreptë të Komitetit Qendror, funksiononin komisione të posaçme, të cilat merrnin vendimet për masën e internim-dëbimit (Komisioni i Dëbimeve dhe Konfiskimeve (1949-1954); Komisioni i Internim-Dëbimeve 1955-1976 dhe 1980-1990; Komisioni i Veçantë i Internim-Dëbimeve 1977-1979; Komisioni Qendror i Internimeve dhe Dëbimeve 1990). Sipas shifrave zyrtare të hartuara së fundmi nga institucionet qeveritare përgjegjëse për dhënie kompensimi për dëmet e shkaktuara gjatë periudhës së diktaturës, internimet me vendim ishin 12 500, një shifër kjo që nuk përfshin të miturit, fëmijët e të burgosurve etj. Sipas një raporti të publikuar më 2016 nga Instituti i Studimeve për Krimet dhe Pasojat e Komunizmit (ISKK) në Shqipëri, në periudhën 1944 – 1990 të internuarit ishin 59 009. Sipas të njëjtit, raport të vdekurit për shkak të kushteve të internimit ishin 7022⁴⁷.

46. AMPB, F. Hetuesia, V. 1949-1975.

47. Të dhënat janë marrë nga faqja zyrtare e ISKPK.

Një masë relativisht më e butë e kufizimit të lirisë, si pasojë e internimit, ishte ajo e dëbimit, sipas së cilës një person ose një familje urdhërohej nga Komisioni Qendror që të largohej nga shtëpia e vet dhe të transferohej për të jetuar në një zonë tjetër që mund të ishte deri në 3 rrethe larg. Në dallim nga personi i internuar, personi i dëbuar mund të lëvizte në disa rrethe (përveç atij të origjinës) pa qenë nevoja të bënte kontrollin e përditshëm te punëtori operativ apo te ai i policisë.

Vendet e identifikuara si qendra internimi politik ishin me dhjetëra në të gjithë Shqipërinë. Deri në vitin 1954 vazhdoi tipologjia e kampeve të internimit të rrethuara me tela me gjemba, në të cilët jeta e të internuarve ishte e vështirë. Pas vitit 1954 nuk bëhej fjalë më për zona të mbyllura si kampet e përqendrimit, por ishin fshatra nga të cilët të internuarit nuk mund të largoheshin pa leje. Çdo ditë të internuarit duhet të paraqiteshin për të firmosur në një regjistër në zyrën e Sigurimit apo të policisë. Zonat më të njohura ishin fshatrat në rrethet e Fierit, Lushnjës, Vlorës e Beratit, por në të vërtetë në të gjithë Shqipërinë kishte fshatra që përdoreshin për këtë qëllim. Kriteri i përgjithshëm vazhdoi të ishte se banorët e veriut internoheshin në jug dhe anasjelltas, duke zhdukur kështu kontaktin me territorin e origjinës dhe me miqësitë e vjetra. Të internuarit kryesisht punonin nëpër kooperativat bujqësore, por shpesh i angazhonin edhe në ndërtime publike ose rikonstruksione siç bënin edhe me të burgosurit politikë.

Një panoramë të plotë mbi internimet gjatë viteve '50 i pasqyron një relacion i ministrit të Brendshëm, Kadri Hazbiu në shtator të vitit 1963. Sipas këtij relacioni numri i të internuarve të Komisionit të internim-dëbimeve kapte shifrën 1103, të cilët gjeografikisht ishin shpërndarë në këtë mënyrë: "662 janë vendosur në rrethin e Lushnjës, 206 në rrethin e Fierit, 71 në Thumanë të Krujës, 66 në Borsh të Sarandës, 30 në rrethin e Beratit, 19 në Hajmel të Shkodrës, 10 në Cërrik të Elbasanit, 12 në rrethin e Rëshenit, 11 në Zvërnec të Vlorës, 3 në rrethin e Tepelenës, 4 në rrethin e Lezhës, 5 në rrethin e Vlorës, 1 në Gramsh, 1 në Gjirokastrë dhe 1 në Maliq të Korçës"⁴⁸. Sipas kategorive shoqërore të internuarit ndaheshin: "103 t'internuar si pjestarë të familjes të kriminelave të luftës që nuk përfitojnë nga amnistija (pjestarë të familjes të Gjon Marka Gjonit, Prenk Previzit, Abas Kupit, Muharem Bajraktarit, Qazim Mulletit, Hysni Demës, Fiqiri Dines etj.). Këta janë vendosur në rrethin e Lushnjës, e në pjesën më të madhe në Gradishtë. 2) 101 t'internuar janë bajraktarë, kulakë ose pjestarë të familjeve të tyre, që kanë t'arratisur jashtë shtetit. 3) 292 t'internuar kanë pjestarë të familjes së tyre t'arratisur jashtë shtetit, të cilët zhvillojnë veprimtari spiunazhi ose futen si diversantë në vendin tonë. 4) 239 t'internuar kanë pjestarë të familjes së tyre t'arratisur jashtë shtetit dhe që banojnë në brezin kufitar (5 km. larg kufirit). 5) 271 t'internuar për rrezikshmëri arratisje"⁴⁹. Pjesa tjetër ishin të dënuar për shkaqe ordinere.

48. AIDSSH, F. Drejtoria e Sigurimit të Shtetit, V. 1963, D. 168. Relacion i Ministrisë së Brendshme për Kryesinë e Këshillit të Ministrave, 30 shtator 1963.

49. AIDSSH, F. Drejtoria e Sigurimit të Shtetit, V. 1963, D. 168. Relacion i Ministrisë së Brendshme për Kryesinë e Këshillit të Ministrave, 30 shtator 1963.

Kampi i Tepelenës (1949-1953)

Vitet 1949-1953 ishin padyshim vitet më të vështira për regjimin komunist në Shqipëri. Pas prishjes së marrëdhënieve me Jugosllavinë e Titos, pavarësisht propagandës së saj, qeveria komuniste u përball me vështirësi si ekonomike ashtu dhe në planin politik. Në të njëjtën kohë, qeveria shqiptare u përball me një trysni që vinte si nga fqinji jugor, Greqia, ashtu edhe nga shtetet perëndimore. Në Greqi, Lufta Civile ishte në fazën e saj kulmore dhe qeveria shqiptare jetonte me frikën e një sulmi të mundshëm nga Greqia. Ndërkohë, ShBA dhe Britania e Madhe filluan një operacion të përbashkët, i cili kishte synim të përmbyste regjimet komuniste në Evropën Lindore⁵⁰. Në kuadër të këtyre operacioneve, ato stërvitën dhe dërguan në Shqipëri grupe të arratisurish politikë shqiptarë. Të gjitha këto rrethanë të brendshme dhe të jashtme, shkaktuar vështirësi në jetesën e shqiptarëve, gjë që shkaktoi rritjen e pakënaqësisë së tyre për shkak të kushteve shumë të vështira ekonomike⁵¹. Vështirësitë ekonomike rrisnin numrin e të pakënaqurve ndaj regjimit. Si pasojë, në këto vite, ka një rritje të numrit të të arratisurve jashtë kufirit të Shqipërisë, gjë që shtoi numrin e familjeve që internoheshin. Kushtet e vështira ekonomike dhe masa e madhe e të internuarve pati reflektim të drejtpërdrejtë në kushtet tejet të vështira të jetesës në kampin e Tepelenës.

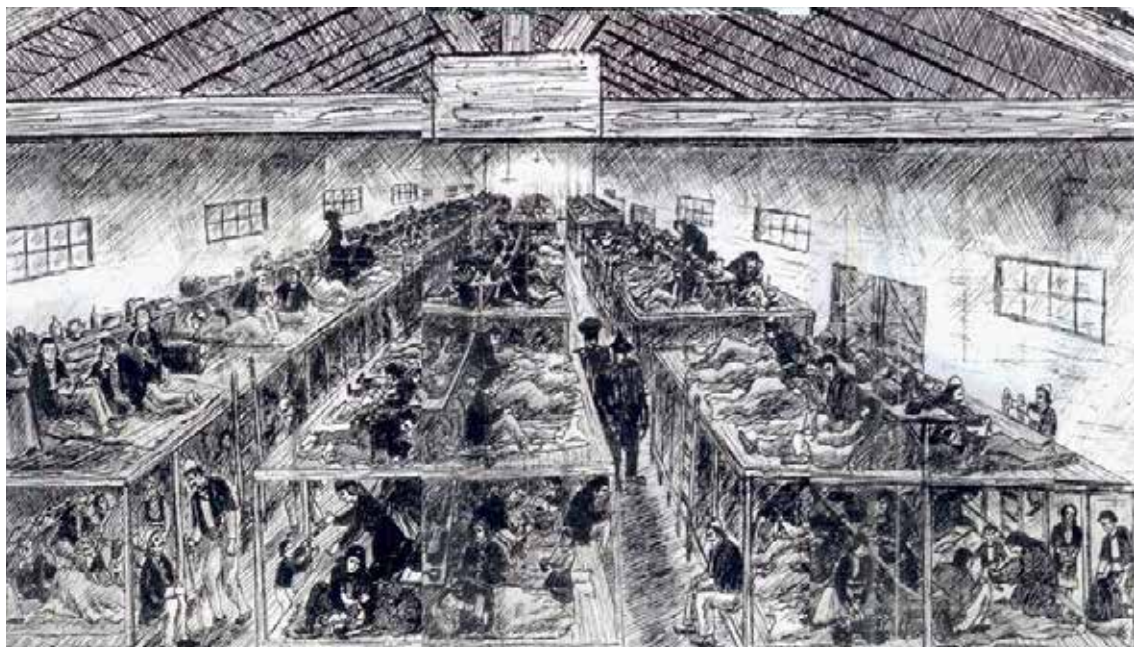
Pas mbylljes së kampeve të rrethuara me tela me gjemba të Beratit dhe Krujës, të internuarit u transferuan në Tepelenë. Fillimisht si zona internimi u përdorën fshatrat e Turhanit, Memaliajt dhe Veliqiotit dhe, më pas, u zhvendosën në afërsi të qytetit të Tepelenës. Arsyeja që u zgjodh Tepelena si vend internimi, mendojmë se ka të bëjë me disa lehtësi praktike. Tepelena ishte nën juridiksionin e Drejtorisë së Punëve të Brendshme të Beratit dhe aty gjendeshin 6 kabina të mbetura nga koha e pushtimit italian, të cilat u përshtatën si vendbanime për të internuarit⁵². Në kampin e Tepelenës ishin strehuar familjet e politikanëve shqiptarë të cilit kishin qenë pjesë e administratave të pushtimit gjatë Luftës, krerëve të Ballit Kombëtar dhe Legalitetit, krerëve të Dibrës të tillë si: Gjonamarkaj, Kazazi, Bajraktari, Mirakaj, Kola, Kaloshi, Dine, Previzi, Kupi, Merlikaj, Petrela, Biloshmi, Mulleti, Biçaku etj. Kampi i Tepelenës u drejtua nga dy komandantë: Bektash Pogaçe (1949 –1952) dhe Haki Ibrahim (1952-1953), të dy me arsimim të papërfunduar⁵³. Lek Previzi një i internuar në kampin e Beratit dhe më pas në Turhan dhe Tepelenë kujton: *“Propozimi [për transferimin e të burgosurve në Tepelenë] vinte nga Manush Myftiu, një shpirt kriminel. Ky, në konferencën e Beratit kishte propozuar se të gjithë kundrshtarët e armiqtë e tyre, të vriteshin, nga mosha 12 vjeç e lart. Sa që dhe vetë Enveri ishte çudit. Si u vendos transferimi nga Berati, në maj 1948, të internuari të ngarkuar në 38 kamionë të ushtrisë, nisën natën rrugës së keqe malore të grykës së Këlcyrës, që llogaritën të kenë qënë mbi 2500 vetë.*

50. Në të vërtetë, shumë studiue mendojnë se Perëndimi synonte t'i mbante nën presion qeveritë komuniste të Evropës Lindore, në mënyrë që të pengonte përhapjen e ideologjisë komuniste në shtetet perëndimore si p.sh. Itali dhe Francë.

51. Burimet dokumentare flasin për kushte tejet të vështira ekonomike, veçanërisht në krahinat e Veriut, të cilat ishin përballë një krize të vërtetë urie.

52. Kastriot Dervishi, *Burgjet dhe kampet e Shqipërisë Komuniste*, Tiranë: ISKPK, 2016, f. 17.

53. Kastriot Dervishi, *Burgjet dhe kampet e Shqipërisë Komuniste*, Tiranë: ISKPK, 2016, f. 18.

KAMPI I TEPELENËS, ILUSTRUAR NGA PIKTORI LEK PERVIZI, VUAJTËS NË KAMP

Por ç'ndodhi? Në një kthesë të keqe një kamion përbysset dhe aty vdesin burrë e grue qifti Petrela, që i hedhin foshnjët që mbanin, të cilët shpëtojnë mrekullisht. Pati dhe disa të plagosur e të sakatuar. Kamionët arritën në Tepelenë, dhe s'u ndalën aty, kaluan tutje, deri në Turan, Veliçot e Memaliaj, ku i shkarkuan si t'ishin thasë me patate”⁵⁴.

Kampi i Tepelenës vazhdoi të ishte një vend i rrethuar me tela me gjemba, në të cilin të internuarit kontrolloheshin nga ushtarë të armatosur. Sipas studiuesit Kastriot Dervishi i cili ka dhënë një panoramë mbi burgjet dhe kampet e internimit në Shqipërinë Komuniste, gjatë viteve 1949-1953, në Tepelenë u vendosën gjatë viteve 1950-1952 kanë qenë të internuar nga 600 vetë (1952) deri 1405 vetë (gusht 1950): burra, gra, të moshuar dhe fëmijë⁵⁵. Tepelena nuk ishte i vetmi vend internimi në Shqipëri. Kampe të tjera ishin dhe ai i Porto Palermos (1949-1951), ai i Kuçi të Kurveleshit etj. Por, kampi i Turanit dhe ai Tepelenës janë dy kampet të cilat mbetën të pashlyera në kujtesën e atyre që patën fatkeqësinë për të jetuar në të. Tepelena mbahet mend për kushtet tejet të vështira të jetesës dhe mungesën e theksuar të ushqimit, për mungesën e theksuar të higjienës, për punën tejet të rëndë që burrat, gratë dhe fëmijët mbi moshën 12 vjeç ishin të detyruar të zhvillonin, si dhe për fëmijët që

54. <https://kujto.al/si-u-krijuan-e-si-funksionuan-kampet-e-internimit-ne-diktaturen-komuniste-ne-shqiperi/> vizituar më 25.6.2018.

55. <https://kujto.al/dokumenti-i-1950-kampi-i-tepelenes-dhe-mizorite-mbi-femijet/> vizituar më 24 prill 2018.

humbën jetën nga sëmundjet apo nga minat e mbatura nga koha e Luftës së Dytë Botërore dhe që rrethonin territorin e kampit.

Humbja e jetëve njerëzore, veçanërisht të fëmijëve është ajo që e bën kampin e Tepelenës një vend të veçantë kujtimi dhe reflektimi. Ndonëse hulumtimi në dokumentet arkivore nuk është ende i thelluar dhe ka nevojë për një kërkim të mëtejshëm, ato tregojnë që gjatë viteve 1949-1950, lajmërohet për raste vdekjesh nga dizenteria. Ndërkohë që nga muaji tetor 1950 deri në dhjetor të po atij viti numri i fëmijëve është zvogëluar me 285 vetë. Kjo diferencë kaq e madhe në shifra mund të shpjegohet edhe me një urdhër për të lejuar fëmijët e vegjël të qëndronin tek të afërmit e tyre të cilët nuk ishin të internuar. Ky ndryshim erdhi pas një diskutimi në Byronë Politike e situatës në kampin e Tepelenës dhe të Valiasit. Enver Hoxha pohoi se “nuk është mirë që mbahen fëmijën në kampe përqendrimi” duke shtuar se “atje mund të jenë fëmijët gjer në 2-3 vjeç që kanë nevojë për nënat e tyre”⁵⁶.

Mbi numrin e fëmijëve që humbën jetën në Tepelenë kemi dëshmi të shumta, të cilat jo gjithmonë konvergojnë. Vëmendja e studiuesve duhet të përqendrohet në përcaktimin e saktë të numrit të tyre dhe për këtë duhet ende hulumtim qoftë në burimet dokumentare, të cilat janë shfrytëzuar pjesërisht dhe mbetet ende për t'u hulumtuar pjesa dërrmuese e tyre, ashtu dhe në kryqëzimmin e dëshmive të të mbijetuarve të kampit të Tepelenës.

Lekë Previzu e kujton kështu jetën në Tepelenë: “*të internuarit e Tepelenës, gra e burra ishin kthyer në kafshë bartëse me peshë të renda, si dru, shtylla trungje, pllaka guri etj. Për të plotësuar këtë tregim dëshmues, me vrasjen e Bardhok Bibës në gushtin 1949, Tepelenë iu shtuen 500 familje mirditore që përbanin 2500 vetë, pleq, gra e fëmijë, që u shtuen problemët dhe vdekjet i përfshinë edhe ata, kryesisht në fëmijë. Me ardhjen e mirditorëve, të internuarit arritën në rreth 5000. Për mungesë vendi në katër gazerat me shtretër, ata u strehuan në dy gazerma boshe pa skele druri, drejt në çimento. Në nëntor 1951 pati një lirim fëmijsh, të paktë, sepse familjet s'kishin ku me i çue. Por, me këtë rast u liruen një pjesë e mirditorve, dhe disa burra. Kështu që u lirua vend dhe të gjithë të internuarit u mblodhën në katër gazerat me skele druri. Nuk pati më internime masive. Por herë pas here binin ndonjë familje dhe individë. Filluan të bien të burgosur që kishin mbaruar dënimin, dhe këta ishin klerikë katolikë, dhe disa intelektualë shkodranë. Në verë 1952, sollën nga Tirana dhjetra familje dhe burra, me pretekste të ndryshme⁵⁷”. Një tjetër dëshmi e dhimbshme është dhe ajo e Gjelë Gjokolës, e cila humbi vajzën e saj në Tepelenë. Vajza kishte lindur ditën që bashkëshorti i Gjelës, së bashku me vëllain e tij dhe 60 malësorë ishin arratisur në Jugosllavi. Gjelën dhe kunatën e saj e kishin arrestuar. Kunata kishte lindur fëmijën rrugës. Të dyja gratë fatkeqe, së bashku me fëmijët e porsalindur i kishin mbajtur katër muaj në hetuesi dhe më pas i kishin internuar në Tepelenë. Gjela kujton: “*Erdhi Beqir Balluku. Bani apelin. Qemë 3 mijë vetë, u bëmë 6 mijë vetë. U internuan edhe 3 mijë vetë të tjerë. I sollën atje... Nuk e di, se si jam gjallë sot pra, merr vesht a jo! Tepelena ishte: gjethe lisi hanim, lende,**

56. AQSH, F. 14/AP OU, V. 1950, D. 70, fl. 16. Nga fjala e Enver Hoxhës në mbledhjen e Byrosë Politike, 22 nëntor 1950.

57. <https://kujto.al/si-u-krijuan-e-si-funksionuan-kampet-e-internimit-ne-diktaturen-komuniste-ne-shqiperi/> vizituar më 25.6.2018.

“Propozimi [për transferimin e të burgosurve në Tepelenë] vinte nga Manush Myftiu, një shpirt kriminal. Ky, në konferencën e Beratit kishte propozuar se të gjithë kundrshtarët e armiqtë e tyre, të vriteshin, nga mosha 12 vjeç e lart”

Kujtimet e Lek Pervizit

hithna ... I zinin e i hanim. E kemi jetue e kemi ardh ne ship ... Na jepshin vetëm dy lek bukë sa me rru gjallë, si sot deri nesër në këtë vakt. Ata na jipshin vetëm ndoi groshë, n' ata fuçiat me naft qe s'hahej. Ishim popull shumë, ishim 6 mijë vetë.

Pale, pale, pale...në Tepelenë! Ah Tepelena, çfarë maj mend unë! Sa njerëz kanë vdek atje, shpresë na m'zotin! E kot. Tre mijë vetë kane ardhë kot, se kanë vra Bardhok Bibën. Ishim 3 mijë vetë, u bamë 6 mijë dhe ... U pre buka mrapa, u pre buka, u pre ushqimi, vetëm t'u varros njerëz përditë, përditë. Se harroj kurrë. Nji e kishte vra (Bardhok Bibën) se kishte vra gjithë Mirdita! I internuan gjithë Mirditën. Vinin makinat me të internum, pa fund. Fmijët krejt t'u vdek Se mban mend historia! O sa fmi kane vdek atje... Malsija e Shkodrës u kanë vdek kalamaj shumë. Nji shkodrane quhej Tereza, tre mbesa i vdiqën prej tifos si vajzat tona: 14 vjeç, 12 vjeç, 6 vjeç. Tre mbesat i ka lane vdek e asht liru përnjiherë me mu, e s'ka pas kënd, me fut në shpi". Nata kur Dila, tre vjeç, dha shpirt duke lyp ujë ...¹⁵⁸

Disa studiues mendojnë se ishte pikërisht vdekshmëria e lartë e fëmijëve në kampin e Tepelenës dhe nevoja për të konsoliduar sistemin e internim-dëbimeve, që i detyroi drejtuesit e lartë komunistë të merrnin vendimin në fund të viti 1953 për ta mbyllur kampin e Tepelenës dhe në përgjithësi kampet e rrethuara me tela me gjemba.

58. <https://kujto.al/gjele-gjikola-ne-kampin-e-tepelenes-lashe-shpirtin/> vizituar më 24 qershor 2018.

Jetesa në burgje dhe puna e detyruar në kampet e vendosura pranë tyre

Në bazë të dokumenteve të shfletuara deri tani arkivat e Ministrisë së Brendshme dhe të KQ të PKSH/PPSH, numri i personave të arrestuar, veçanërisht në vitet 1945-1947 ishte i konsiderueshëm⁵⁹. Burgjet ekzistuese në vitin 1944 ishin tërësisht të pamjaftueshme për të përballuar arrestimet të të gjitha kategorive të sipërpërmendura. Qeveria e drejtuar nga Enver Hoxha përdori shtëpitë private dhe institucionet të tjera publike, si qendra paraburgimi dhe torture. Në vitet 1944-1946 burgjet politike vareshin nga Drejtoria e Mbrojtjes së Popullit, asokohe strukturë operative e Ministrisë së Mbrojtjes. Në vitin 1947 të gjitha burgjet kaluan nën kontrollin e Ministrisë së Brendshme që ishte përgjegjëse për sigurinë e brendshme, ndërsa perimetrat e jashtme kontrolloheshin nga ushtarët e shërbimit të detyrueshëm, duke bërë kujdes të zgjidheshin ata më besnikët⁶⁰. Tetë burgjet ekzistuese të periudhës para Luftës së Dytë Botërore iu rezervuan të burgosurve politikë të cilët përcaktoheshin si “armiqtë e popullit”, shtatë burgje të burgosurve të përcaktuar si “ordinerë” dhe tre burgje ishin të përziera. Gjatë kësaj periudhe, krahas burgjeve filluan të funksiononin kampet e punës për të burgosurit⁶¹. Kampet e punës ishin vende ku dënimi kryhej duke bërë punë të detyruar si në bonifikim, ndërtime veprash publike, nxjerrje minerale, bujqësi etj. Ato ndërtoheshin shpeshherë pranë vendit ku të burgosurit duhet të punonin. Kampet e tilla kanë qenë të përkohshme (të ndërtruara me çadra apo baraka, të rrethuar nga tela me gjemba dhe rreptësisht të kontrolluara nga ushtarë të armatosur), ndërsa në raste të tjera ishin të vendosura në formë të përhershme, sidomos afër minierave.

Të gjithë të burgosurit politikë detyroheshin të punonin në këto kampe pune. Kampet e para të punës për të burgosurit ishin ato të Jubës, afër Durrësit (1946); ai i Maliqit, afër Korçës (1946); Bedenit dhe Lekajt, afër Kavajës (1948), Valshuk, Berat (1948) e shumë të tjerë. Karakteristikat e kampeve të punës kishin edhe vendet e internimit gjatë kësaj periudhe. Të gjithë të internuarit, pavarësisht nëse ishin burra, gra, të moshuar apo fëmijë, jetonin në vende të rrethuara me tela me gjemba dhe detyroheshin të punonin në punë tejet të rënda. Kampe të tilla pune për të internuarit kishte në Tiranë, Tepelenë, Cërrik etj.

Gjatë viteve 1951-1990 regjimi krijoi mekanizma për të vijuar luftën e klasave dhe diktaturën e proletariatit si e vetmja mënyrë për të mbajtur në këmbë regjimin. Represioni u bë më i strukturuar dhe sistematik. Ndërsa deri në vitin 1949, ende nuk ishin formalizuar me anë të ligjeve dhe vendimeve organizimi i jetës në burgje dhe vende internimi, tanimë sistemi bëhet më solid dhe i bazuar mbi një bazë të qartë ligjore. Nga hulumtimet paraprake që zhvilluam në arkiva rezulton se ka ende dokumente të pazbuluara që japin dëshmi mbi jetën e të burgosurve dhe të internuarve gjatë kësaj periudhe. Kështu,

59. Për të përcaktuar numrin e saktë të arrestimeve dhe dënimeve të kësaj periudhe do të duhej një studim më i thelluar.

60. Kastriot Dervishi, *Burgjet dhe kampet e Shqipërisë Komuniste*, Tiranë: ISKPK, 2015, f. 79.

61. *Po aty*.

KAMPI I TEPELENËS, ILUSTRUAR NGA PIKTORI LEK PERVIZI, VUAJTËS NË KAMP

në Fondin e Këshillit të Ministrave në Arkivin Qendror Shtetëror gjenden një numër dokumentesh që i referohen normave ushqimore të të burgosurve dhe të internuarve, si dhe modalitetet e pagesës së tyre. Ndonëse kërkimi ka nevojë për thellime të mëtejshme, rezulton se jeta e të burgosurve ishte tejet e vështirë edhe për sytë e drejtuesve të lartë komuniste. Të burgosurit që punonin nëpër kampe pune, shpërbleheshin në bazë të realizimit të normës. Por shpërblimin nga puna e tyre derdhej në masën 85% në buxhetin e shtetit dhe vetëm 15% derdhej në buxhetin e Ministrisë së Punëve Brendshme dhe do të përfitohej nga të burgosurit, por edhe kjo jo në vlerë monetare, por për veshmbathje e pajisje pune⁶². Në vitin 1950 ka një ulje të normës ushqimore të të burgosurve në burgje dhe kampe pune. Sipas dokumenteve të fondit të Këshillit të Ministrave që gjendet në Arkivin Qendror të Shtetit, kaloritë e të burgosurve politikë që nuk punonin u caktuan të ishin 1803 në ditë, ndërsa për të burgosurit në

62. AQSH, F. 490/Këshilli i Ministrave, V. 1953, D. 1093, fl. 4. Relacion i ministrit të Punëve të Brendshme, Mehmet Shehu paraqitur Këshillit të Ministrave në lidhje me projekt-dekretin, mbi shpërblimin e të burgosurve që punojnë ndërmarrje dhe ente shtetërore, 12 qershor 1953.

Me kalimin e viteve regjimi hapi burgje të reja në të gjitha qendrat kryesore, duke dalluar gjithmonë ato të rezervuara për të burgosurit politikë nga burgjet e destinuar për të burgosurit ordinerë. Qëllimi zyrtar i paraburgimit të të burgosurve politikë ishte “riedukimi dhe rehabilitimi” nëpërmjet vuajtjes dhe punës

kampe pune do të merrnin 2347 kalori në ditë. Kaloritë më së shumti do të vinin nga buka (900 g), oriz, makarona dhe vetëm 100 g. mish⁶³.

Me kalimin e viteve regjimi hapi burgje të reja në të gjitha qendrat kryesore, duke dalluar gjithmonë ato të rezervuara për të burgosurit politikë nga burgjet e destinuar për të burgosurit ordinerë. Qëllimi zyrtar i paraburgimit të të burgosurve politikë ishte “riedukimi dhe rehabilitimi” nëpërmjet vuajtjes dhe punës, kështu që, përveç burgjeve (që ishin të izoluar e të rrethuara me tela me gjemba dhe me ushtarë, brenda të cilave të burgosurit vuanin dënimin e tyre pa punuar), regjimi filloi ndërtimin e kampeve të punës. Vetën dy burgje në Shqipërinë komuniste nuk përdorshin si kampe pune, ndërsa të gjithë të tjerat kishin edhe këtë funksion. Pothuajse të gjithë të burgosurit që ishin në gjendje të punonin caktoheshin në këto kampe dhe, me kalimin e viteve, numri i kampeve të punës tejkaloi atë të burgjeve. Punimet publike më të mëdha në Shqipëri, gjatë viteve të komunizmit, janë realizuar nëpërmjet punës së detyruar të të burgosurve (si të burgosur politikë ashtu dhe ordinerë) dhe të të internuarve, të cilët ishin të detyruar të punonin në këto vepra edhe për të mirëmbajtur veten.

Edhe në këtë periudhë pjesa më e madhe e burgjeve ishte konceptuar si kamp pune, në të cilat kushtet e jetesës ishin shumë të vështira. Në fillim të viteve '50, veçanërisht pas vdekjes së Stalinit, vërehet një lloj ndryshimi në drejtim të përmirësimit të jetesës të së burgosurve. Më 10 nëntor 1953 u diskutua një projekt-dekret mbi shpërblimin e të burgosurve të cilët punonin në ndërmarrje dhe ente shtetërore. Ndryshme nga periudha e mëparshme, të burgosurit do të paguheshin në bazë të plotësisimit të normës. Tashmë të burgosurit do të merrnin 35% të pagesës së tyre në formë veshmbathjesh apo vegla pune dhe kampet, me kalimin e kohës, do të trajtoheshin si pjesë e sistemit të hozrashotit⁶⁴. Sipas relacionit të paraqitur nga ministri i Punëve të Brendshme, nga ky ligj ishin lënë jashtë të internuarit, pasi ata ishin dënuar administrativisht. “Të internuarit do të vendoseshin në punë të ndryshme dhe nuk do t’u ndahet(jepet) asgjë nga të ardhurat e punës së tyre, por më këto do të sigurojnë mjetet e jetesës. Këtyre të internuarve nuk do t’u paguhet asgjë nga shteti, ndërsa atyre që nuk janë në gjendje pune do t’u sigurohet ushqimi, veshmbathja dhe teshat e fjetjes si gjer më sot”⁶⁵.

Një përmirësim vërehet dhe në racionet e ushqimit që u jepeshin të burgosurve që punonin. Sipas relacionit që shoqëronte Vendimin e Këshillit të Ministrave mbi normat e ushqimit të të burgosurve që punonin në ndërmarrje dhe ente shtetërore, thuhet se deri më 1954 normat e ushqimit të të

63. AQSH, F. 490/Këshilli i Ministrave, V. 1950, D. 704, fl. 21. Vendim i Këshillit të Ministrave nr. 657, datë 21.8.1950 mbi racionet e ushqimit për personelin e MPB dhe të burgosurit e të internuarit.

64. AQSH, F. 490/Këshilli i Ministrave, V. 1953, D. 231, fl. 1. Relacion i ministrit të Punëve të Brendshme, Mehmet Shehu për Këshillin e Ministrave mbi shpërblimin e të burgosurve që punojnë në ndërmarrje dhe ente shtetërore, 10 nëntor 1953.

65. AQSH, F. 490/Këshilli i Ministrave, V. 1953, D. 231, fl. 1. Relacion i ministrit të Punëve të Brendshme, Mehmet Shehu për Këshillin e Ministrave mbi shpërblimin e të burgosurve që punojnë në ndërmarrje dhe ente shtetërore, 10 nëntor 1953.

burgosurve ishin pakësuar me gati 50% dhe, si rezultat, rendimenti i tyre i punës kishte pësuar një rënie të ndjeshme. Vërehej keqësim i gjendjes së tyre shëndetësore dhe rritje e numrit të të sëmurëve⁶⁶. Sipas këtij vendimi, të burgosurit do të trajtoheshin si më poshtë:

Bukë	900 g/ditë
Koloniale (?)	120 g/ditë
Mish	100 g/ditë
Sheqer	10 g/ditë
Vaj	15 g/ditë
Kripë	15 g/ditë
çaj ose kafe	respektivisht 1 dhe 2 g/ditë ⁶⁷

Për të burgosurit që punonin në minierën e Bulqizës norma ushqimore ditore ishte pak më e lartë. Ata, përveç ushqimeve të sipërpërmendura, furnizoheshin me 16g djathë në ditë, 36g marmalatë dhe 7 kokrra vezë në muaj⁶⁸. Mbetet të thellohet studimi mbi normat e punës së këtyre të burgosurve dhe sasisë ditore të ushqimit që konsumohej.

Ndër burgjet e destinuar për “armiqtë e popullit”, më famëkeqët janë ata të Burrelit (1946), i cili konsiderohej si një super burg, nga i cili ishte e pamundur të arratiseshe dhe në të cilin të burgosurit politikë jetonin në kushte çnjerëzore; Spaçit (1968), i cili mbeti i hapur deri në vitin 1990 dhe shfrytësonte punën e të burgosurve për nxjerrjen e mineralit të bakrit dhe piritit, në kushte çnjerëzore. Jeta në burgjet komuniste, ashtu si dhe në kampet e punës, ishte shumë e ashpër: të burgosurit politikë, shpesh të akuzuar mbi baza dëshmish të rreme, ose mbi dëshmi të nxjerra përmes torturave nga Sigurimi, nëse nuk dënoheshin me vdekje, shpesh vdisnin për shkak sëmundjesh, urie ose kushtesh të vështira të punës.

Në arkivin e Ministrisë së Brendshme deri në vitin 1990 rezultojnë të dënuar 25 mijë të burgosur politikë, por duke qënë se mungojnë statistikat e të dënuarve të periudhës nga 1945 në 1946 dhe të dënuarve me dënime të vogla, besohet se të burgosurit politikë në Shqipëri kanë qënë mes 30.000 dhe 34.000. Sipas një raporti të publikuar më 2016 nga Instituti i Studimeve për Krimet dhe Pasojat e Komunizmit (ISKK) në Shqipëri, të burgosurit politikë ishin 26.768 burra dhe 7.367 gra; të burgosurit e vdekur në burg për shkak të kushteve të burgjeve ishin 984, dhe 308 të tjerë humbën aftësinë e tyre mendore. Sipas të njëjtit burim, 5.577 burra dhe 450 gra u dënuan me vdekje dhe u vranë. Trupat e të burgosurve që ekzekutoheshin ose vdisnin në burg gjatë punës së detyruar apo nga sëmundjet, nuk i ktheheshin të afërmeve.

66. AQSH, F. 490/Këshilli i Ministrave, V. 1954, D. 205. Relacion i ministrit të Punëve të Brendshme, Mehmet Shehu për Këshillin e Minsitrave mbi normimin e ushqimit të të burgosurve që punojnë në ndërmarrjet dhe entet shtetërore, 10 prill 1954.

67. AQSH, F. 490/Këshilli i Ministrave, V. 1954, D. 205. Vendimi nr. 61 i Këshillit të Minsitrave mbi normimin e ushqimit të të burgosurve që punojnë në ndërmarrjet dhe entet shtetërore, 10 prill 1954.

68. AQSH, F. 490/Këshilli i Ministrave, V. 1954, D. 205. Vendimi nr. 61 i Këshillit të Minsitrave mbi normimin e ushqimit të të burgosurve që punojnë në ndërmarrjet dhe entet shtetërore, 10 prill 1954.

“Puna e detyrueshme përdoret në masë në Shqipëri që kur regjimi i sotëm komunist erdhi në fuqi në Nëntor 1944. Janë botuar një numër ligjesh dhe vendimesh të cilat legalizojnë punën me përdhunë”

Raport i Departamentit të Shtetit drejtuar Kombeve të Bashkuara në vitin 1955

Një raport i Departamentit të Shtetit drejtuar Kombeve të Bashkuara në vitin 1955 shprehet me nota shqetësuese për përdorimin e punës së detyrueshme në burgjet dhe kampet e internimit në Shqipëri. Sipas tij, “puna e detyrueshme përdoret në masë në Shqipëri që kur regjimi i sotëm komunist erdhi në fuqi në Nëntor 1944. Janë botuar një numër ligjesh dhe vendimesh të cilat legalizojnë punën me përdhunë, dhe Kodi Penal i ri Shqiptar që u adoptua në Maj 1952, bazuar në Kodin Penal Sovjetik, bën parashikime me mjeshtëri për “punë korrektorjese” dhe internime qytetarësh në kampe koncentrimi dhe pune. Edhe fëmijët që kanë mbërritur moshën 12 vjeç janë të përgjegjshëm kundrejt masave për në kampet “me punë korrektorjese” t’akuzuar për krime kundër shtetit. Në 10 vjetët e fundit një 40 burgje politike dhe kampe koncentrimi kanë vepruar kohë në kohë, nëpër të cilat kanë kaluar 80.000 burra, gra dhe fëmijë dhe nga të cilët 16.000 kanë humbur. Tash ka të dhëna se një 10.000 persona po shërbejnë në burgjet politike dhe veç këtyre 10.000 deri 15.000 janë në kampe koncentrimi. Veç atyre të dënuar me punë, ka një numër të madh njerëzish në Shqipëri, sidomos të rinj, të cilët janë të detyruar të bëjnë punë “vullnetare” (aktualisht me detyrim). Gati gjithë projektet industriale dhe ndërtimet rrugore e hekurudhore ndërmarrë nga regjimi i sotëm që më 1944 janë ndërtuar me të dënuar me punë dhe “vullnetarë”.

Veçanërisht pas vitit 1948, në tipologjinë e “armiqve të popullit” filluan gjithmonë dhe më shumë të shtoheshin dhe persona të cilët kishin mbajtur pozicione të rëndësishme drejtuese në strukturën partiake dhe shtetërore të regjimit. Dënime të tilla ndodhnin sa herë regjimit i duhej të përligjte shkëputjen e një aleance më jashtë, apo kur duhet të justifikonte dështimet në politikat e tij ekonomike, kulturore dhe ushtarake. Këto dënime shtonin pasigurinë e përgjithshme dhe frikën e të gjithë popullsisë. Në atë regjim askush nuk ishte i sigurt dhe i paprekshëm.

Rekomandime për kërkime të mëtejshme

Pas kryerjes së këtij studimi paraprak kornizë mund të rekomandojmë ndërmarrjen e këtyre hapave të mëtejshëm për ndërtimin e muzeut të Kampit të Tepelenës dhe thellimin e studimit mbi punën e detyruar gjatë regjimit komunist:

- Studimin e plotë të gjitha fondeve arkivore lidhur me punën e detyruar. Nga studimi paraprak rezulton se këtu do të përfshihen arkiva të tillë themelore si: Arkivi i Shtetit i Shqipërisë(AQSH), Ish- Arkivi i Komitetit Qëndror të PKSH(PPSH); Arkivi i Ministrisë së Punëve të Brendëshme; Arkivi i Sigurimit të Shtetit; Arkivi i Komisionit të Internim Dëbimeve; Arkivat e huaja që ndodhen në fondet e Institutit të Historisë Tiranë si: Arkivi i MPJ Romë; National Archives of Great Britain (London); The United States National Archives (Maryland, Washington D.C.), Arkivi Diplomatik i Ministrisë së Jashtme të Francës (Paris) etj.
- Studimi i gjithë literaturës historiografike dhe memorialistike shqiptare dhe literaturës së huaj mbi punën e detyruar gjatë regjimit komunist në Shqipëri dhe regjimeve komuniste në botë. Kjo do të shërbejë edhe për të krijuar një panoramë të qartë krahasuese midis këtij fenomeni në Shqipëri dhe në vendet e tjera komuniste.
- Studimi i plotë dhe i detajuar i legjislacionit të periudhës komuniste që ka trajtuar drejtpërsëdrejti ose në mënyrë të tërthortë punën e detyruar dhe aspekte të veçanta të saj.
- Hartimi i një studimi të plotë mbi historinë e punës së detyruar në Shqipëri dhe mbi historinë e plotë të Kampit të Tepelenës. Synimi parësor i këtij studimi është që të shërbejë si bazë dokumentare dhe narrative për konceptimin dhe ndërtimin e muzeut të Kampit të Tepelenës si tipologji e punës së detyruar në Shqipëri.
- Fillimi sa më parë i një fushate sistematike dhe me kritere shkencore të mbledhjes së kujtimeve dhe të dëshmvive nga të mbijetuarit ose pasardhësit e atyre që kanë vuajtur në burgjet dhe kampet e përqëndrimit, e fokusuar në mbledhjen e dëshmvive për punën e detyruar.
- Më tej ky studim të botohet si vepër e plotë dhe e mirëfilltë shkencore në gjuhët shqip dhe anglisht.
- Ndërtimi i muzeut të Kampit të Tepelenës si një muze tipologjik i punës së detyruar gjatë regjimit komunist.
- Hapja e disa ekspozitave brenda vendit por edhe jashtë tij me artfakte dhe dëshmi themelore historike mbi punën e detyruar në Shqipëri
- Zhvillimi i disa konferencave shkencore kombëtare dhe ndërkombëtare mbi problemet dhe historinë e punës së detyruar gjatë procesit të ndërtimit të muzeut dhe pas përfundimit të tij.
- Zhvillimi i orëve të hapura mbi këtë tematikë në universitetet shqiptare dhe në disa universitete të huaja.
- Zhvillimi i emisioneve televizive dhe radiofonike për këtë tematikë dhe për zbulimet që do të bëhen gjatë punës hulumtuese në arkiva, biblioteka dhe gjatë fushatës për mbledhjen e dëshmvive historike.
- Krijimi i një grupi pune të profilizuar për të hedhur në vazhdimësi e në mënyrë sistematike në mediat sociale rezultatet dhe dëshmitë më pikante dhe themelore të hulumtimeve dhe të kujtimeve të të mbijetuarve.
- Propozim i argumentuar për Ministrinë e Arsimit që të përfshihen në programet mësimore të niveleve të ndryshme të arsimit parauniversitar një ose disa orë mësimore me këtë tematikë.

P J E S A I I

Një Vështrim mbi Rregullimin Juridik të Punës gjatë Periudhës 1944 - 1991

Hyrje

Puna, ashtu si faktorë dhe aspekte të tjera të jetës gjate rregjimit komunist, si për shembull, kapitali, toka, pasuritë nëntokesore, mjetet e komunikimit, ujërat, tregëtia e jashtme, burimet natyrale, postat, bankat, ideologjia, normat kulturore dhe sociale, nuk mund të ishte subjekt i pavarur i marrëdhënieve midis individëve ose individëve dhe institucioneve, si publike po ashtu edhe private.

Në ndryshim nga sistemet e demokracise liberale, ku puna ka një trajtim vokacional, përveç atij si faktor prodhimi, dhe ku mund të flitet për zgjedhjen e profesionit në përputhje me interesat dhe dëshirat e individit, në sistemet totalitare, puna trajtohet kryesisht si faktor prodhimi. Roli i individit në shoqëri, si njësi përbërëse e saj, suprimohet nga koncepti agregat i interesit të shoqërisë dhe pozita që i jepet kolektivit për të diktuar fatet njerëzore. Si rrjedhojë, individualiteti minimizohet, individi humb unikalitetin e tij dhe kthehet në një ndihmues në realizimin e një qëllimi të përgjithshëm.⁶⁹ Maksimumi i hapësirës që i jepet individit, sipas kësaj qasje instrumentale, është të aspirojë dhe veprojë në funksion të përmbushjes së vullnetit të përgjithshëm.

Tipar dallues i regjimeve totalitare, dhe këtu hyn edhe versioni Shqiptar i komunizmit, është trajtimi dhe rregullimi në skaj i faktorëve kryesore të jetës dhe prodhimit, dhe në këtë kontekst, ishte normale për atë sistem që puna të trajtohej ashtu si dhe faktorët e tjerë të prodhimit – si p.sh., toka, kapitali, ndermarrja – të cilat ishin të rregulluara dhe kolektivizuara në funksion të ndërtimit të socializmit. Pra, kur këta faktorë të tjerë rregulloheshin deri ekstrem, marrëdhëniet e punës nuk mund të ishin përjashtim nga standarti. Vlen për të sjellë në vëmendje se në një përfundim të tillë arrihet edhe nga gjyqësori i kohëve të fundit, sipas të cilit, nuk kishte mundësi që në kohën e rregjimit komunist, një individ të mungonte pa dalë në punë.⁷⁰ Në çështjen në fjalë të shqyrtuar nga gjykata, ku paditësja kërkonte të merrte pagën që i detyrohej kooperativa bujqësore, vlerësohet se marrëdhënia e punës

69. Shih gjithashtu edhe punimin e Sonila Boçi, "Faktorë pa faj: dënimi i inxhinierëve të kënetës së Maliqit, pjesë e justifikimeve për dështimet e regjimit komunist," për të krijuar idenë e presionit shoqëror, mobilizimit të burimeve njerëzore, dhe arbitraritetin në gjykimin e individëve nga rregjimi komunist.

70. Gjykata Apelit Tiranë, Cështje Nr. 1935 Akti, Nr. 2307 Vendimi (2013).

Ky punim synon të krijojë një kornizë kërkimore mbi konceptin e punës duke përdorur trajtimin që i bëhet punës nga kushtetutat e republikës socialiste të viteve 1946 dhe 1976, Kodi Penal, dhe dokumentet politike të Partisë së Punës

nuk ka qënë një marrëdhënie e lirë, por marrëdhënie detyrimi.⁷¹ Gjykata vazhdon arsyetimin duke thënë që sipas ligjeve të kohës, çdo person ka qënë i detyruar që të mernte pjesë në punë, në të kundërt mund të përballej me pasojat e ligjit mbi parazitizmin.⁷²

Përveç dimensionit të punës si faktor prodhimi, gjatë rregjimit komunist, puna kuadrizohej edhe si formë dhe mjet dënimi për akte që konsideroheshin vepra ose kundravajtje penale. Jo pa shkak është përfshirja e formës së dënimit me punë të detyruar në pothuajse gjysmën e veprave dhe kundravajtjeve penale, sipas Kodit Penal të kohës (1977). Rregjimi e konceptonte punën e detyruar si mënyrë riedukimi për individin, njësoj si heqja e lirise, gjobat, qortimet shoqërore, dëbimi dhe internimi. Gjithashtu, një dimension tjetër i punës mund të nxirret në kontekstin e raportit që kishte Partia e Punës me shtetin – aparatën burokratik, ku puna, në formën e qarkullimit të kuadrove në bazë, përdorej si instrument i rezistencës, presionit, dhe sanksioneve që Partia ushtronte mbi burokracinë shtetërore për ta mbajtur këtë të fundit të nënshtuar.

Puna si faktor prodhimi, si forme riedukimi, dhe si lokacion ku shprehej tensioni në marrëdhënien Parti – shtet janë tre nga disa dimensionet e rregullimit të përgjithshëm të saj gjatë periudhës së rregjimit komunist 1944-1991. Ky punim synon të krijojë një kornizë kërkimore mbi konceptin e punës duke përdorur trajtimin që i bëhet punës nga kushtetutat e republikës socialiste të viteve 1946 dhe 1976, Kodi Penal, dhe dokumentet politike të Partisë së Punës. Si i tillë, ky punim tenton të shërbejë si platformë për të kryer në një fazë të dytë studime të thelluara mbi mënyrën e organizimit të punës nëpërmjet mekanizmave të tjerë ligjorë-administrativë, disiplinimit të individit dhe shoqërisë nëpërmjet saj, dhe mënyrës se si shteti koncepton dhe përdor të drejtën për të kontrolluar një fenomen shoqëror dhe vokacion njerëzor si puna. Seksioni I i këtij punimi fokusohet tek trajtimi kushtetues i punës, seksioni II hedh një vështrim të përgjithshëm tek përfshirja e punës së detyruar si formë dënimi nga Kodi Penal, seksioni III përqëndrohet tek trajtimi i punës si lokacion ku shprehej tensioni në raportin midis Partisë dhe shtetit dhe bazohet në disa dokumenta kyç të PPSH, dhe seksioni IV përmban disa konkluzione dhe hapa të mëtejshëm për punën kërkimore në këtë drejtim.

71. Id.

72. Id.

Puna si faktor prodhimi nën këndvështrimin kushtetues

Rregjimi kushtetues u formalizua nëpërmjet dy kushtetutave: a) Statutit të Republikës Popullore të Shqipërisë të miratuar nga Asambleja Kushtetuese në vitin 1946 dhe i amenduar në vitin 1950, dhe b) Kushtetutës së Republikës Popullore Socialiste të Shqipërisë së vitit 1976.

Edhe një lexim i thjeshtë i këtyre dy dokumenteve parësore të rendit ligjor në Shqipëri është i mjaftueshëm për të dalluar evoluimin dhe konsolidimin e rregjimit komunist në vend gjatë një periudhe 30 vjeçare.

Statuti i vitit 1946 njihet si iniciativë private, po ashtu edhe rolin që ka shteti në zhvillimin ekonomik të vendit, sikurse njihet pronësinë mbi tokën dhe masën e saj.⁷³ Statuti gjithashtu merr një sërë masash që mund të klasifikohen si të drejta sociale që i jepen individit, por njëkohësisht i gërsheton ato dhe me një konceptualizim të punës si detyrë e individit. Kështu, për shembull, neni 10 i Statutit mbron personat që merren në punë duke iu siguruar të drejtën e organizimit, duke rregulluar dhe kufizuar orët e punës dhe pagën minimale.⁷⁴ Njëkohësisht, parashikon përkrahjen nëpërmjet sigurimeve shoqërore të pushimeve vjetore, si dhe garanton mbrojtje të veçantë për punën e të miturve.⁷⁵

Kurse në nenin 22, Statuti sanksionon se puna në Republikën Popullore është nder po ashtu edhe detyrë.⁷⁶ Këtu fillon të shikohet qartë disiplinimi i marrëdhënieve të punës në funksion të ndërtimit të socializmit, si dhe shihet për herë të parë idea e detyrimit që ka individit ndaj shoqërisë dhe ekonomisë socialiste, dhe përdorimin e punës për shlyerjen e këtij detyrimi. Po në këtë nen, ndoshta për ta zbutur impaktin e fjalisë së parë, parashikohet se çdo shtetas ka të drejtën të shpërblehet sipas punës dhe aftësisë, dhe të marrë nga shoqëria atë që i jep asaj.⁷⁷ Ky trajtim evoluon ose rëndohet me amendamentet e këtij statuti në vitin 1950. Këto të fundit e sjellin konceptin e punës në brendinë e jetës ekonomike. Konkretisht, neni 13 përcakton se puna është baza e rendit shoqëror të Republikës Popullore të Shqipërisë.⁷⁸ Po kështu, ky nen përcakton se puna për çdo shtetas të aftë për punë është detyrë dhe nder sipas parimit: “kush nuk punon, nuk ha”.⁷⁹

Në këtë kontekst institucional, duket si çudi që shteti ndërsa kuadron punën si faktor prodhimi, po ashtu tenton të ofrojë garancinë e lirisë së punës shkencore dhe artistike, mbrojtjen e të drejtave të autorit, dhe përkrahjen e shkencës dhe artit me qëllim që të zhvillohej kultura dhe mirëqenia e

73. Art. 10, Statuti i Republikës Popullore të Shqipërisë, miratuar nga Asambleja Kushtetuese, 1946.

74. Id.

75. Id.

76. Art. 22, Statuti i Republikës Popullore të Shqipërisë, miratuar nga Asambleja Kushtetuese, 1946.

77. Id.

78. Art. 13, Kushtetuta e Republikës Popullore të Shqipërisë, Korrik 1950.

79. Id.

popullit.⁸⁰ Sidoqoftë, jo shume vonë nga koha e miratimit të kësaj kushtetute, Partia do të vendoste vulën e saj mbi shkencën dhe artin duke shuar kështu çdo iluzion që mund të krijohej duke lexuar parashikimet kushtetutese të vitit 1946.

Në ndryshim nga një qasje deri diku liberale, ose ndoshta e kujdesshme ndaj sensitivitetit ndërkombëtar lidhur me formulimet kushtetuese të Statutit të vitit 1946, që pasohet me ndarjen midis asaj çka ishte në letër dhe asaj që ekzistonte me të vërtetë në realitet, Kushtetuta e vitit 1976 nuk lë vënd për dyzime ose pretendime të ekzistencës së një fryme progresive. Totalitarizmi ndihej komod në ate faze të zhvillimit të tij për te formalizuar praktikat e tij që nuk toleronin mendimin ose veprimin alternativ nga interpretimi lokal i ideologjisë marksiste-leniniste.

Kjo Kushtetutë, që në preambulën e saj, përdor një ton triumfalist për të deklaruar se vendin e pronës private dhe të ekonomisë shumëformëshe e ka zënë prona shoqërore mbi mjetet e prodhimit dhe sistemi i vetëm i ekonomisë socialiste në qytet dhe në fshat.⁸¹ Sipas saj, ishin likuiduar klasat shfrytëzuese dhe shfrytëzimi i njeriut prej njeriut. Ndërsa puna e lirë, e njerzve qe ironikisht ajo i konsideron të lirë, ishte bërë faktori vendimtar i lulëzimit socialist, po ashtu edhe i ngritjes së mirëqënjes së përgjithshme dhe të çdo njeriu.⁸²

Neni 29 i saj vendos se e gjithë jeta ekonomike-shoqërore e vendit ka në themel punën.⁸³ Sipas saj, puna është burim kryesor i sigurimit të mjeteve të jetesës për çdo shtetas.⁸⁴ Shteti, sipas këtij koncepti, punon për ngushtimin e dallimeve midis punës mendore e punës fizike, midis punës në industri e punës në bujqësi.⁸⁵ Gjithashtu, shteti kujdeset dhe merr masa për mbrojtjen në punë dhe për kualifikimin e punonjësve, si dhe për gjetjen e punës për shtetasit (Neni 44).⁸⁶ Sipas këtij rregullimi të fundit, individit në fakt nuk i lindte e drejta për të përcaktuar vetë vokacionin profesional, por i krijohej shtetit detyrimi që ti caktonte një punë individit duke i dhënë përparësi interesit kolektiv mbi interesin personal.

80. Art. 27, Statuti i Republikës Popullore të Shqipërisë, miratuar nga Asambleja Kushtetuese, 1946.

81. Preambula, Kushtetuta e Republikës Popullore Socialiste të Shqipërisë, së vitit 1976.

82. Id.

83. Neni 29, Kushtetuta e Republikës Popullore Socialiste të Shqipërisë, së vitit 1976.

84. Id.

85. Id.

86. Id. Shih gjithashtu edhe Nenin 44, Kushtetuta e Republikës Popullore Socialiste të Shqipërisë, së vitit 1976. Neni 44 parashikon se në Republikën Popullore Socialiste të Shqipërisë shtetasit kanë të drejtë për punë, e cila garantohet nga shteti. Po ky nen ruan formulimin e kushtetutes të vitit 1946 se puna është detyrë dhe nder për çdo shtetas të aftë për punë. Sipas tij, shtetasit kanë të drejtë të zgjedhin e të ushtrjnë profesionin e tyre sipas aftësisë e prirjeve personale dhe në pajtim me nevojat e shoqërisë.

Në kushtetutën e vitit 1976 totalitarizmi ndihej komod në atë fazë të zhvillimit të tij për të formalizuar praktikat që nuk toleronin mendimin ose veprimin alternativ nga interpretimi lokal i ideologjisë marksiste-leniniste

“Shteti organizon e drejton zhvillimin e shkencës e të teknikës në lidhje të ngushtë me jetën e me prodhimin, në shërbim të përparimit të shoqërisë e të mbrojtjes së atdheut”

Neni 34, Kushtetuta e vitit 1976

Kushtetuta shkon më tej duke vendosur parimin socialist, “nga secili sipas aftësive, secilit sipas punës”, dhe sanksionon ushtrimin e kontrollit shtetëror mbi masën e punës dhe konsumit.⁸⁷ Në të njëjtën masë, vihet re vëmëndja për të garantuar barazinë formale të punës dhe shpërblimit, sipas të cilit, “për punë të barabartë garantohet pagë e barabartë.”⁸⁸ Shpërblimit material i ulet rëndësia dhe stimujt moralë marrin përparësi në nxitjen e punës për të dhënë rezultatet më të shumta.⁸⁹

Puna, si faktor prodhimi dhe element themelor i ndërtimit të socializmit, luan dhe nje rol edukativ. Keshtu per shembull, Neni 33 thekson se arsimi në Republikën Popullore Socialiste të Shqipërisë organizohet e drejtohet nga shteti dhe kombinon mësimin me punën prodhuese dhe me edukimin fizik e ushtarak.⁹⁰ Po ne kete fryme, Neni 34 nxjerr në pah se shteti organizon e drejton zhvillimin e shkencës e të teknikës në lidhje të ngushtë me jetën e me prodhimin, në shërbim të përparimit të shoqërisë e të mbrojtjes së atdheut.⁹¹

Këto parashikime kushtetuese shërbejnë për të na dhënë një ide mbi themelet e rregullimit të punës, të cilat më pas detajoheshin më tej me dokumentet e politikave të Partisë, aktet e tjera ligjore dhe nënligjore, si dhe praktikat administrative. Mjafton ngritja e konceptit të punës si detyrim i individit ndaj shoqërisë që organet e Partisë dhe shtetit të çonin në ekstrem përdorimin e dhunës shtetërore për nënshtrimin e individit.

87. Neni 30, Kushtetuta e Republikës Popullore Socialiste të Shqipërisë, së vitit 1976.

88. Id.

89. Id.

90. Neni 33, Kushtetuta e Republikës Popullore Socialiste të Shqipërisë, së vitit 1976.

91. Neni 34, Kushtetuta e Republikës Popullore Socialiste të Shqipërisë, së vitit 1976.

Puna si formë dënimi nën këndvështrimin e Kodit Penal

Siç u tha dhe më lart, përveç dimensionit të punës si faktor prodhimi, riedukimi nëpërmjet punës së detyruar është përdorur si mënyrë dënimi për veprat dhe kundravajtjet penale. Kodi Penal i vitit 1977 parashikon rreth 100 vepra dhe kundravajtje penale, nga pothuajse 200 te tilla, për të cilat parashikohet, midis të tjerave, riedukimi i individit nëpërmjet punës. Neni 20 i Kodit perkufizon riedukimin nëpërmjet punës si një detyrimi i personit fajtor të punojë për një kohë nga një muaj deri në një vit në qendrën e punës që caktohet me vendim të gjykatës ose në vendet që caktojnë organet e ekzekutivit.⁹² Të dënuarit me riedukim nëpërmjet punës i ndalet në dobi të shtetit deri një e katërta e shpërblimit për punën që bën.⁹³

Neni 209 i këtij Kodi, ose siç njihet ndryshe në shoqëri si parashikimi kundër parazitizmit, sanksionon se moszbatimi nga ana e parazitëve i vendimit të organeve shtetërore për vendosjen në punë, i kryer më shumë se një herë, dënohet me riedukim nëpërmjet punës ose me heqje të lirisë deri në dy vjet.⁹⁴

Sipas kuadrit ligjor të ngritur nga ky Kod, krimet kundër pasurisë socialiste si blerja e pasurisë socialiste që rrjedh nga një krim ose pranimi i saj (neni 66), shkatërrimi ose dëmtimi i pasurisë socialiste nga pakujdesia (neni 68), krimet kundër sistemit socialist të ekonomisë (si për shëmbull, nxjerrja e prodhimit me cilësi jo të mirë (neni 69), përdorimi ose ruajtja e pakujdesshme e makinerive dhe e pajisjeve teknike (neni 70), dëmtimi i veprave ujitëse dhe kulluese (neni 71), kontrabanda (neni 72), mashtrimi në peshë dhe matje (neni 74), shitja e mallrave me çmim më të lartë (neni 75), shkelja e dispozitave mbi valutën dhe arin (neni 77), dëmtimi nga pakujdesia i rrugëve dhe i mjeteve të komunikacionit (neni 79), shkelja e disiplinës së punës në transport (neni 80), shkelja e rregullave të qarkullimit rrugor (neni 81), dëmtimi i kabllave dhe linjave (neni 82)) parashikojnë riedukimin nëpërmjet punës.

Krimet kundër personit, si për shëmbull plagosja e lehtë (neni 93), mjekimi i pakujdesshëm (neni 96) përmbajnë riedukimin nëpërmjet punës si një nga format e dënimit.

Kryerja e krimeve në ushtrimin e detyrës, si për shëmbull, shpërdorimi i detyrës (neni 106), qëndrimi i pakujdesshëm në detyrë (neni 108), mitmarrja (neni 109), falsifikimi (neni 110) përfshijnë gjithashtu dënimet nëpërmjet punës.

Krimet kundër rendit administrativ, si kundërshtimi ndaj përfaqësuesve të shtetit (neni 118), goditjet për shkak të detyrës (neni 119), fyerja e personit për shkak të detyrës (neni 120), falsifikimi i dokumenteve ose vënia në dorë e tyre me qëllim përdorimi (neni 121), humbja e dokumenteve (neni 123), shmangia nga detyrimet e mbrojtjes civile (neni 125), sjellja e padenjë në shoqëri (neni 129), shkelja e rregullave të mbrojtjes në punë (neni 130), shkelja e rendit teknik në prodhim (neni 131), shkelja e rregullave në

92. Neni 20, Kodi Penal i Republikës Popullore Socialiste të Shqipërisë (1977).

93. Id.

94. Neni 209, Kodi Penal i Republikës Popullore Socialiste të Shqipërisë (1977).

kryerjen e punimeve (neni 132), shkelja e rregullit në prodhim (neni 133), përgatitja ose shtja e lëndëve narkotike dhe helmuese (neni 134), jane te denueshme edhe nepermjet punes.

Disa nga krimet ushtarake, si për shëmbull, moszbatimi i urdhrit (neni 142), kundërshtimi dhe shtrëngimi për të shkelur detyrën (neni 144), shkatërrimi i pasurisë ushtarake nga pakujdesia (neni 148), parashikojne dënimin me riedukim nëpërmjet punës, midis formave të tjera të dënimit.

Në përgjithësi, shumica e kundravajtjeve penale, ku hynë edhe aktet ne sferën familjare, kundravajtjet në fushën e ekonomisë dhe kundër pasurisë së shtetasve, kundravajtjet lidhur me të drejtën e zgjedhjes, kundravajtjet kundër drejtësisë, rendit administrativ, kundravajtjet në fushën e mbrojtjes, kundër sigurimit shoqëror, kundravajtjet në fushën e shendetësisë, kundër moralit shoqëror (luajtja e bixhozit), ato penale ushtarake, parashikojnë të gjitha riedukimin nëpërmjet punës si një nga masat që mund të merren ndaj individit.⁹⁵

Kjo qasje gjithëpërfshirëse e punës si formë riedukimi e individit fajtor që prish normat sociale shërben për ta rrënjosur karakterin e punës si diçka që i shërben më shumë kolektivit sesa si një shprehje e preferencave individuale të njeriut.

95. Ketu përfshihen përvetësimi i pasurisë socialiste të gjetur (neni 161), shkeljen e dispozitave mbi tregtinë e jashtme (neni 162), fshehjen e sendeve që janë objekt kontrabande (neni 163), ushtrimin e tregëtisë së ndaluar (neni 164), ushtrimi i profesionit pa leje (neni 165), falsifikimi i vulave të njërive të matjes (neni 166), shkelja e rregullave në ndërtim (neni 167), dëmtimi i kabllove dhe i linjave (neni 168), pushtimi dhe shpërdorimi i tokës (neni 169), shkelja e dispozitave mbi karantinën e bimëve (neni 170), shkelja e dispozitave mbi veterinarinë (neni 171), trajtimi i pakujdesëm i gjësë së gjallë (neni 172), prerja e paligjshme e pyjeve ose dëmtimi i tyre (neni 173), peshkimi i paligjshëm (neni 174), kanosja (neni 184), fyerja (neni 185), shpifja (neni 186), shkelja e fshehtësisë së korrespondencës (neni 187), shkelja e të drejtave të gruas (neni 188), fejesa e te miturve (neni 189), shpërbliimi për martesë (neni 190), shtrëngimi ose pengimi për të bashkëjetuar ose për të zgjidhur martesën (neni 191), bashkëjetesa e ndaluar (neni 192), mbajtja e marrëdhënieve bashkeshortore me dy partnere (neni 193), shkelja e detyrimeve familjare (neni 194), shpërdorimi i pasurisë (neni 195), përvetësimi i një pasurie të gjetur (neni 196), falsifikimi i dokumenteve (neni 197), blerja e pasurisë së shtetasve që rrjedh nga një krim ose pranimi i saj (neni 198), shkatërrimi ose dëmtimi i pasurisë së shtetasve nga pakujdesia (neni 199), ndalimi i ushtrimit të së drejtës së zgjedhjes (neni 200), falsifikimi i dokumenteve të zgjedhjeve (neni 201), dëshmia, ekspertimi ose përkthimi i rremë (neni 202), mosparaqitja e dëshmitarit, e ekspertit ose e përkthyesit (neni 203), kundërshtimi ndaj përfaqësuesit të shtetit (neni 204), kundërshtimi ndaj aktivistëve shoqërorë (neni 205), fyerja e personit për shkak të detyrës (neni 206), kanosja për shkak të detyrës (neni 207), përvetësimi i titullit ose i detyrës (neni 208), shmangia e parazitëve nga puna (neni 209), vetëgjyqësia (neni 210), pengimet në ekzekutimin e vendimeve (neni 211), përgatitja e vulave, e stampave ose e formularëve falsë (neni 212), mostregimi i emrit të anijes nga ana e kapitenit të saj (neni 213), mosdhënia e ndihmës në raste përplasjeje anijesh (neni 214), përvetësimi, shkatërrimi ose dëmtimi i materialeve të arkivave (neni 215), dëmtimi ose shkatërrimi i monumenteve të kulturës (neni 216), shmangia nga evidenca ushtarake (neni 217), shmangia nga shërbimi ushtarak (neni 218), shmangia nga detyrimi për dorëzim kafshësh, mjetesh ose pajisjesh (neni 219), hyrja pa leje në zonat ushtarake (neni 220), shkelja e dispozitave mbi përdorimin e radioinstalimeve (neni 221), heqja ose prishja e shenjave topografike (neni 222), prodhimi, mbajtja, bleja ose shitja e armëve (neni 224), shkelja e dispozitave mbi armët (neni 225), shkelja e rregullave mbi lëndët plasëse (neni 226), shkelja e rregullave mbi lëndët helmuese (neni 227), shkelja e rregullave të mbrojtjes në punë (neni 228), shkelja e të drejtave të punonjësve (neni 229), shkelja e rregullit në prodhim (neni 230), Shkelja e rregullave në punime (neni 231), shkelja e rregeullave për sigurimin nga zjarri (neni 232), ushtrimi i mjekësisë pa të drejtë (neni 233), përgatitja dhe shitja e prodhimeve ushqimore të rrezikshme për shëndetin (neni 234), ndotja e ambientit (neni 235), luajtja e bixhozit (neni 236), largimi pa leje i ushtarakut (neni 237), mosparaqitja në repart ose në vendin e shërbimit (neni 238), largimi pa leje i të thirrurve në stërvitje (239), moszbatimi i urdhrit (neni 240), vepra diskredituese për ushtrinë (neni 241), mosçaktimi i rojave (neni 243), shkelja e rregullave të shërbimit të rojës (neni 244), dëmtimi i armatimeve nga pakujdesia (neni 245), shpërdorimi, shkatërrimi ose dëmtimi i sendeve të veshmbathjes (neni 246).

Puna si lokacion i tensionit në raportin Parti – shtet

Ndërsa dy seksionet e mëparshme fokusohen tek rregullimet ligjore të konceptit të punës si faktor prodhimi dhe formë dënimi, ky seksion përqëndrohet kryesisht tek trajtimi i punës si lokacion ku shprehej tensioni në marrëdhënien midis Partisë dhe shtetit, dhe bazohet tek disa elemente të dokumentave kryesore politike të Partisë së Punës. Ky seksion sjell në vëmendje se si trajtoheshin aspekte të ndryshme të organizimit të punës, si për shëmbull qarkullimi i kuadrove në rrethe, në kuadrin më të gjërë të luftës ndaj burokratizimit, luftë kjo e cila përkufizon tensionin që kanë patur në vetvete shteti dhe Partia në raport me njëri tjetrin.

Mënyra e lidhjes së Partisë me shtetin, temë e cila është subjekt i një punimi shkencor të dedikuar, sugjeron se marrëdhënia midis të dyve nuk ka qënë e lehte. Partisë vërtet i duhej aparati shtetëror për të realizuar vizionin e saj të rendit shoqëror, dhe sidomos përdorimi i organeve të diktaturës për të ushtruar dhunë. Por aq sa i duhej aparati shtetëror, aq edhe Partia druhej nga forcimi i tij. Këtë frikë Partia e manifestonte nëpërmjet luftës kundër burokratizimit, e cila përmbante luftën kundër formalizmit që vinte nga sistemi ligjor dhe administrativ, dhe goditjeve sistematike që i jepeshin kuadrove që punonin në burokracinë shtetërore duke përdorur për këtë efekt qarkullimin në bazë. Këto masa kundër sistemit formal nga vetë Partia shtet merreshin për të krijuar një ndjenjë sistematike pasigurie në sistem, për të ndëshkuar individë që Partia i konsideronte si rrezik për të, dhe për të dobësuar vazhdimisht aparatën shtetërore që ky i fundit të ishte gjithmonë i varur nga Partia.

Si rrjedhojë, koncepti i punës nuk mund të shqyrtohet në izolim nga dokumentet politike të PPSH. Këto te fundit përmbajnë normat, pritshmëritë, direktivat lidhur me fenomene të ndryshme të jetës shoqërore në vënd, të cilat më pas përktheheshin në akte ligjore dhe administrative që krijonin norma detyruese për shtetasit dhe organet shtetërore. Duhet thënë që në fillim se fokusi i këtij punimi nuk ka qënë shterimi i shqyrtimit të dokumentave të PPSH lidhur me konceptin e punës, kjo synohet të bëhet në studime të mëpasshme së bashku me filtrimin e akteve ligjore, nënligjore, dhe praktikave të organeve të diktaturës, por më tepër ka qënë drejt nxjerrjes në pah të disa trajtimeve si juridike ashtu edhe politike të konceptit të punës për të krijuar një ide mbi hapat e mëtejshëm kërkimorë që mund të merren në këtë drejtim.

Në mes të një morie aktesh të brendshme dhe publike të PPSH, vendimi i Komitetit Qëndror të PPSH i Janarit të vitit 1966 për qarkullimin e kuadrove përmban elemente që shpesh herë do gjejnë vend në dokumentat pasardhës.⁹⁶ Vendimi duket si një akt që më tepër njeh një situatë të krijuar nga poshtë – lart sesa një situatë që është drejtuar nga organet e larta të PPSH. Sipas tij, shumë kuadro, specialistë dhe punonjës të aparateve shtetërore e të Partisë, të qendrës dhe të rretheve,

96. Vendim I Komitetit Qendror Te Ppsh Mbi Inisiativen Patriotike Te Punonjesve Te Administrates Per Te Kaluar Ne Prodhim, Janar 1966.

kishin shprehur vullnetin e tyre që të kalojnë nga zyrat drejtpërsëdrejti në prodhim.⁹⁷ Komiteti Qendror udhëzonte të gjitha strukturat e tjera të bënin ndërgjegjësimin e popullit mbi këtë iniciativë të vetë kuadrove, dhe instruktonte Këshillin e Ministrave, të gjitha organet qendrore e lokale të shtetit, si dhe komitetet e Partisë në rrethe, të interesoheshin në mënyrë të posaçme për zgjidhjen e të gjitha problemeve që lindin aktualisht përpara punonjësve që shkojnë në prodhim.⁹⁸ Ata duhet të viheshin në lidhje të drejtëpërdrejtë me vullnetarët e frontit të prodhimit, të interesoheshin pranë kooperativave bujqësore dhe qendrave të punës për t'u siguruar atyre punën, banesën, furnizimin e të tjera, në mënyrë që t'u krijoheshin kushtet për të filluar menjëherë nga puna.⁹⁹ Ne te njejtën kohe, Komiteti Qendror i bënte thirrje kooperativave bujqësore që të pranenin si anëtarë të tyre, me të gjitha të drejtat dhe detyrat, në bazë të rregullave, të gjithë specialistët dhe punonjësit e administratës që do të shkonin në kooperativat bujqësore, dhe të siguronin banesë, kur është e mundur, ose të ndihmonin organet shtetërore me mjetet dhe forcat e tyre për të rregulluar ose ndërtuar banesa të reja që nevojiteshin për strehimin e punonjësve dhe të familjeve të tyre që shkonin në kooperativat bujqësore.¹⁰⁰

Një vit më pas, në 1967, Byroja Politike nuk ndalet vetëm në përshëndetjen e iniciativës së kuadrove për qarkullim në bazë, por miraton një orientim sipas të cilit, qarkullimi sistematik nga qendra në bazë dhe anasjelltas është një masë shumë e domosdoshme dhe e dobishme si për punën ashtu edhe për vetë kuadrot.¹⁰¹ Disa nga kriteret për qarkullimin e kuadrove përfshijnë: a) nevojën për qarkullim të të gjithë atyre kuadrove që nuk kishin qenë asnjëherë në bazë, që nuk kishin përvojën e luftës e të jetës në bazë, por që kishin ardhur në aparatet qendrore drejtpërdrejt nga shkollat, b) nevojën për qarkullim të kuadrove të cilët megjithëse kishin qenë më parë në bazë, kishin mbi 10 vjet në aparatet qendrore, dhe c) nevojën për të mos levizur nga puna ku do të caktohen e as të ktheheshin në qendër pa mbushur një stazh prej 3 vjetësh.¹⁰²

Kuptohet se goditja e kuadrove nëpërmjet qarkullimit në bazë nuk motivohej me rezistencën dhe luftën që Partia duhej ti bënte shtetit për të ruajtur supremacinë e saj në çdo kohe. Ajo kuadrizohej shpesh në luftën ndaj burokratizimit, nevojës për revolucionarizimin dhe emancipimit të shoqërisë. Por pikërisht ishin këto elemente ekstra-shtetërore që e tradhëtonin interesin e vërtetë të Partisë.

Tensioni që Partia kishte me shtetin mund të zgjatet edhe tek raporti që ajo merr me shoqërinë. Në këtë kontekst, në dokumentet kryesore politike të PPSH ndeshen edhe qëndrimi ndaj emancipimit të gruas si dhe ai ndaj punës private. Për hir të vështrimit të përgjithshëm mbi konceptin e punës, vlen për ti sjellë shkurtimisht në vëmendje. Ne vitet 1960, çështja e emancipimit të gruas dhe përfshirja e saj

97. Id.

98. Id.

99. Id.

100. Id.

101. Orientime Të Përgjithshme Të Byrosë Politike Të Kq Të Ppsh Mbi Qarkullimin E Kuadrove, 28 Prill 1967.

102. Id.

ne masat punonjese hyn ne fokusin politik që më vonë pasohet me një fushatë sensibilizimi në terren dhe masa konkrete për zbatimin e politikës së re. Një raport i Byrosë Politike për emancipimin e gruas, në Qershor të vitit 1967, shprehimisht pohon se puna, prodhimi shoqëror, është baza e ekzistencës së njerëzimit dhe e zhvillimit të shoqërisë. Raporti citon Enver Hoxhen, sipas te cilit, faktori punë është një faktor i madh për çlirimin ekonomik, ideologjik dhe politik të gruas.¹⁰³ Kjo qasje instrumentale e lidh emancipimin thelbësisht me organizimin e punës dhe mobilizimin e gruas drejt prodhimit industrial dhe bujqësor dhe mund të interpretohet si një nga mjetet që perdorte PPSH për të stimuluar ndryshimet sociale në funksion te interesave të saj.

Por qarkullimi dhe emancipimi nuk ishin të vetmet fenomene që organizoheshin nga qendra. Si rast emblematic i rregullimit totalitar të marrëdhënieve shoqërore, Komiteti Qendror nëpërmjet një letre drejtuar organizatave bazë të Partisë i hap luftë ushtrimit të profesionit si një vokacion i pavarur nga shteti. Në këtë letër, Komiteti shprehet se një luftë më e madhe duhet bërë kundër ushtrimit të profesionit privatisht.¹⁰⁴ Profesionit privat stigmatizohet. Sipas Komitetit, “punët private i ushtrojnë njerzit e pazënë në punë, disa prej të cilëve janë kthyer në matrapazë të vërtetë, ata që bëjnë punë sezonale, si dhe shumë punëtorë specialistë, të cilët punojnë privatisht pas orarit të punës, kryesisht me mallin e shtetit, që vidhet në forma të ndryshme.”¹⁰⁵ Komiteti thekson se “problemi i ushtrimit të profesionit në mënyrë private duhet parë gjerë, si një mungesë e ndërgjegjes së atyre që e ushtrojnë, por edhe si një dobësi serioze e atyre qytetarëve që pranojnë të kryejnë punëra ndër privatë, të cilët me veprimin e tyre bëhen nxitës të këtij fenomeni të keq.”¹⁰⁶ Në këtë mënyrë, “lufta për parandalimin e këtyre shfaqjeve duhet të përfshijë edhe këta të fundit, mbi të cilët bien dhe pasojat e shijeve jo të shëndosha të atyre që ushtrojnë profesione të paligjshme.”¹⁰⁷ Dhënia e një dimensionit kulturor të punës si një fenomen i pandashëm nga morali socialist i njeriut të ri i jep një peshë të shtuar mbikqyrjes që rregjimi totalitar kishte mbi aktivitetin individual duke synuar kështu një lloj brendësimi të dogmës nga njeriu zakonshëm.

Kompleksiteti i konceptit të punës dhe vënia e saj në qëndër të zhvillimit të vendit nepermjet industrializimit dhe kolektivizimit në bujqësi, formimit të njeriut të ri, dhe zhvillimit të luftës së klasave duket qartë në llojshmërinë e çështjeve të ngritura nga PPSH në materialet dhe forumet e saj. Në një sërë dokumentesh, vihet re qartë që mbikqyrjes së PPSH nuk i shpëtonin as normat e punës, shpërblimet, kualifikimet shkencore dhe trajnimet, pranimi ne universitet dhe në trupat pedagogjike, shfaqet e huaja, ashtu si dhe rritja e rendimentit ne pune. Të gjitha këto trajtoheshin në funksion të rritjes së prodhimit, ruajtjes së monopolit të PPSH mbi rendin social dhe politik në vend, dhe presionit të vazhdueshëm mbi aparatit shtetëror formal.

103. Raport I Byrose Politike Të Kq Të Ppsh Mbi Thellimin E Metejsheem Të Luftës Për Emancipimin E Plote Te Gruas Dhe Rritjen E Rolit Te Saj Në Shoqerine Socialiste, 15 Qershor 1967.

104. Leter E Komitetit Qendror Të Ppsh Drejtuar Gjithë Organizatave-Baze Te Partise Për Thellimin E Luftës Klunder Disa Shfaqjeve Të Huaja, 1 Tetor 1980.

105. Id.

106. Id.

107. Id.

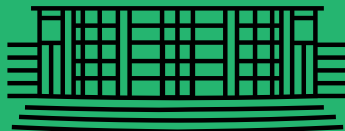
Rekomandime për kërkime të mëtejshme

Kur në objekt të studimit vihet koncepti i punës, kërkimet e mëpasshme mund të marrin drejtime të ndryshme për të kuptuar dimensionet e saj dhe mënyrat e rregullimit në rregjimin totalitar. Nga një anë, puna mund të trajtohet në mënyrë të përgjithshme për të kuptuar si e rregullonte atë ai rregjim duke zbritur në një nivel më poshte sesa kushtetutat nëpërmjet legjislacionit të punës dhe praktikave administrative, po ashtu edhe nëpërmjet dokumenteve politike për të mësuar më mirë vëmëndjen dhe qasjen që merre PPSH ndaj saj.

Nga një anë tjetër, puna mund të trajtohet në prizmin e detyrimit që kishte individi ndaj shtetit, qoftë si qytetar i “lirë” po ashtu edhe si formë dënimi. Në këtë konteskt të dytë, vlen për të nxjerrë në dritë rregullimin penal dhe administrativ që i bëhej punës si lokacion ku manifestohej lufta e klasave. Shqyrtimi i funksionimit të kampeve të punës ose internimeve, dosjeve individuale, dhe udhëzimet e organeve të diktaturës janë drejtime potenciale të kërkimeve të mëvonshme në këtë fushë, të kombinuara me legjislacionin penal dhe administrativ.

Gjithashtu, ashtu siç përmendet dhe me lart, një drejtim tjetër mund të jetë zberthimi i përdorimit nga shteti i të drejtës mbi punën dhe ngritja e një aparti burokratik për kontrollimin e marrëdhënieve në shoqëri. Kjo perspektivë ndihmon në formimin e kuptimit mbi rolin që ka administrata si pjesë përbërëse e shtetit në kontrollin ndaj këtij të fundit dhe ultimisht në përcaktimin e marrëdhënies që burokracia ka me individin.

Kuptohet që këto drejtime janë më tepër drejtime potenciale të punës kërkimore që shërbejnë për të ilustruar punën e ardhshme, dhe inkurajojnë nxitjen e mendimeve dhe diskutimeve mbi aspekte apo drejtime të tjera që mund të marrë kërkimi shkencor në këtë fushë.

AUTORITETI PËR INFORMIMIN MBI
DOKUMENTET E ISH-SIGURIMIT TË SHTETIT